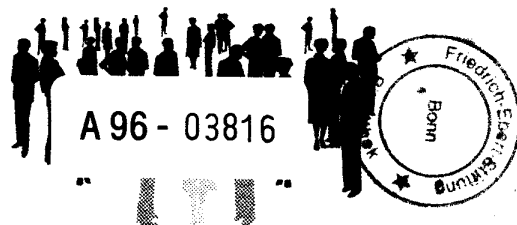

SZEF-KÖNYVEK SOROZAT 2.

**ALTERNATÍV STRATÉGIA
AZ ÁLLAMI SEKTOR
SZÁMÁRA**

A KÖZSZOLGÁLATI INTERNACIONÁLE JÖVŐKÉPE
1995. ÁPRILIS

SZEF KIADÓ BUDAPEST, 1996

A mű eredeti címe: Eine alternative Strategie für den öffentlichen Sektor

Die Zukunftsvision der IÖD

Kiadó: Közzszolgálati Internacionálé

(Internationale des Öffentlichen Dienstes,

BP 9. F-01211 Ferney-Voltaire Cedex, Franciaország

Tel.: (33) 50 40 64 64 Fax: (33) 50 40 73 20

Németből fordította: Dr. Szabóné Szebenyi Georgina

**A Szakszervezetek Együttműködési Fóruma
köszönetet mond
a Közzszolgálati Internacionálé vezetőségének
a tanulmány rendelkezésre bocsátásáért,
valamint**

**a Friedrich Ebert Alapítvány
Budapesti Irodája Szakszervezeti Projektje
vezetőjének a támogatásért, amellyel e kiadvány
megjelentetését lehetővé tette.**

Kiadja a Szakszervezetek Együttműködési Fóruma (SZE)

Felelős kiadó: Dr. Szabó Endre, a SZE elnöke

Készült az ETO-Print Nyomdaipari Kft.-ben

Felelős vezető: Balogh Mihály

Előszó

A SZE könyvtár 2. kötetével olyan tanulmányt ajánlunk a tisztelt Olvasó figyelmébe, amely átfogó képet nyújt a fejlett nyugati országok közzszolgálati szakszervezeteit manapság leginkább foglalkoztató kérdésekről, az állami szektor jelenlegi és jövőbeni helyzetéről és szerepéről.

A munka, amely a Közzszolgálati Internacionálé megbízásából és gondozásában készült, olyan ablakot nyit a világra, amely nem egyszer a meglepetés erejével hat. Egy olyan, a rendszerváltás kinjaival küszködő országban, mint amilyen hazánk is, ahol az állami szerepváltás, az államháztartás reformja az új társadalmi intézményrendszer kiépítésének szükséges velejárójaként jelenik meg, nincsen feltétlenül a köztudatban, hogy ugyanezek a kérdések – nemritkán ugyanígy – vetődnek fel a fejlett országokban.

Mondhatnánk, hogy az állami szektorra vonatkozó stratégiaváltás a korszellem termékeként úgyszólván világdivattá vált. Ám ennél többről van szó. Egyre globalizálódó világunkban mindinkább azonos vagy legalábbis hasonló válaszokkal vagyunk adósak önmagunknak és a következő generációknak egyaránt.

Választ kell adnunk többek között arra, az államnak vajon a gazdaságot kell-e szolgálnia, vagy éppen fordítva, mind az állami struktúráknak, mind a gazdaságnak a társadalom, az emberek szükségleteit kell figyelembe venniük és kielégíteniük. Sem az állam, sem a gazdaság átalakítását nem vezényelhetik pusztán pénzügyi megfontolások és kényszerek. Csak azok a reformok számíthatnak sikerre, amelyek egyfelől figyelembe veszik a társadalom humán értékeinek szempontjait, másfelől támaszkodnak az állampolgárok aktivitására és cselekvő közreműködésére.

A KSZI által kidolgozott alternatív stratégia talán legfontosabb erénye, hogy az állami szektort, a mindannyiunk jelenét és jövőjét befolyásoló témaköröket, globális összefüggésben tárgyalja, természetesen az érintett szakszervezetek, azok tagsága és általában a munkavállalók érdekeinek szemszögéből.

Túl azon, hogy a tanulmány afépos kritikáját nyújtja a konzervatív nézeteknek és megoldásoknak, egyben pozitív üzenetet is eljuttat az Olvasóhoz. Ennek lényege, hogy a jelenleg uralomra törő s a társadalmi aspektusokat figyelmen kívül hagyó vagy legfeljebb másodrendűnek minősítő nézetekkel szemben van, kell legyen alternatív stratégia az állami szektor reformjára.

Budapest, 1996. március 19.

Dr. Szabó Endre
a SZEJ elnöke

Alternatív stratégia az állami szektor számára

A KSZI jövőképe

A Közszolgálati Internacionálé (KSZI) jövőképe a közszolgálat éthoszárol és céljairól a lehangsúlyosabban „Az állami szektor szerepe” című dokumentum elején található elvi nyilatkozatból vehető ki, amelyet 1993-ban a KSZI Helsinkiben tartott világkonferenciáján fogadtak el egyhangúan. Ez az elvi nyilatkozat az alábbi fő témákkal kapcsolatos legfontosabb követeléseket tartalmazza:

- kollektív és kooperatív értékek
- erős, átfogó állami szektor
- demokratikus társadalom
- állampolgárcentrikus és hatékony állami intézményrendszer
- demokratikus közszolgálatok
- igazságos munkahely
- erős gazdaság.

A dokumentum bemutatja a KSZI fellépését az ideológiai szempontok által motivált privatizáció és az azzal összefüggő szándékok ellen és egyidejűleg körvonalazza a közszolgálat reformjának alternatív megközelítését is. Ezekre az alapokra építve foglalható össze a KSZI felfogása az állami szektor felülvizsgálatával kapcsolatban:

- Kétségtelenül átfogó szükséglet mutatkozik a közszolgálat működtetésének progresszív átalakítása iránt, a változások azonban a közszolgálat említett követeléseit nem hagyhatják figyelmen kívül, nem áshatják alá és nem gyengíthetik. Céljuk sokkal inkább az kell legyen, hogy ezt az éthoszt helyre-

állítsák, megőrizték és erősítsék, s azt hatékonyabban, gazdaságosabban valósítsák meg. A reformkonceptiót ennek megfelelően kell kidolgozni.

- A változásokat csak akkor lehet jól megtervezni és végrehajtani, ha a foglalkoztatottak és a közszolgálat igénybevevői megfelelő módon részt vehetnek az átalakításban, és velük folyamatosan konzultálnak. A frontvonalban lévő foglalkoztatottak tudják a legjobban, miként lehet a közszolgálatot jobbat tenni és megszüntetni a pazarlásokat. Tudásuk azonban csak akkor kamatoztatható teljeskörűen és bizalommal, ha nem válnak a változások áldozataivá.
- A privatizáció és a piacosság programjaival összefüggő vezetési struktúrákat és módszereket ugyan adott körülmények között hozzá lehet igazítani a közszolgálat éthozzához, de a programok kiindulópontjait, célkitűzéseit és prioritásait semmiképpen.

Ezt a tanulmányt két részre osztottuk:

- egy háttéranyagra, amelyet a világgazdaság és az állami szektor „konzervatív standard modelljének” nevezhetünk,
- egy javasolt alternatív szakszervezeti stratégiára, amely arra irányul, hogy elérhessük a társadalom, a gazdaság, a foglalkoztatás és az állami szektor ama válfaját, amelyre a közszolgálati szakszervezetek törekednek.

Munkánk csupán általános áttekintés lehet, hisz képtelenség állást foglalni a javaslatok meghatározott nemzetgazdaságokban történő alkalmazhatóságáról. Erre csak azok vállalkozhatnak, akik ismerik az adott nemzetgazdaságot és tudatában vannak a megkerülhetetlen politikai realitásoknak.

Mindazonáltal hangsúlyozzuk, hogy a fentiek nem jelentik azt, hogy a döntéshozók kiválogassák a bemutatott pontok egyikét-másikát. A szakszervezeteknek és tagságuknak meg kell győzniük önmagukat és a politikusokat is arról, hogy itt komplett „csomagról” van szó. „Csomagról” abban az értelemben, amit nem lehet egyszerűen részekre bontani sem azzal a céllal, hogy ideológiai és más divatjelenségeknek vagy a választási előnyöknek megfelelhessünk, sem pedig azért, hogy azt csak néhány kiválasztott országban alkalmazzák. A lecsengő XX. század világméretű dilemmái meghatározott ügyekben bizonyos mértékig a nemzeti szuverenitás végének a veszélyét is magukban hordozzák. Elengedhetetlen lesz a világméretű szolidaritás és együttműködés, ha az emberi társadalmak e veszélyeket túl akarják élni. Mindemellett megmarad egy vagy két hatalmas nemzet azon képessége – vagy ilyen képességbe vetett hite –, hogy ellenálljon a változásnak és blokkolja az alternatív globális stratégiák kivitelezését. Számos kormány azonban erős kísértésnek lesz kitéve, hogy saját céljaival ellentétes „részmegoldásokat” keressen.

A konzervatív ideológia

A PUMA, az OECD Állami Management Bizottsága, kiadott egy dokumentumot „Serving the Economy better” (Jobban szolgálni a gazdaságot) címmel. Ez egy igen progresszív publikáció volt, amelyben kifejtették, hogy a privatizációnak vannak határai és az állami szektor sok mindent jobban képes elvégezni a piaconál. Utaltak az állami szektor bizonyos tevékenységeinek határaitra is. Ahhoz képest, hogy az OECD-től származik, a dokumentumot számos szakszervezet kiegyensúlyozott hozzájárulásnak tekintette az állami szerepvállalásról folytatott vitához. A KSZI azonban többek között a cím irányultságát kritizálta: tényleg az az állami szektor és az állam szerepe, hogy a gazdaságot szolgálja? Nem arról van-e inkább szó, hogy ezeknek az

intézményeknek és a gazdaságnak egyaránt a társadalom, az emberek szükségleteit kell szolgálniuk? Ezek nem sematikus szójátékok, hanem annak a jelei, hogy a közgazdaságtudománynak sikerült átförmálnia a gondolkodást és a cselekvést, sőt a valóságról széles körben elterjedt felfogást is. A pénzügyi politika ugyanis mindenütt és mindig politikai kérdés.

A KSZI, annak tagszervezetei és más szakszervezetek úgy hiszik, hogy az olyan társadalmi céloknak, mint az igazságosság, a tisztesség, a hatékonyság, a demokrácia és az emberi méltóság tiszteletben tartása a politikai döntéshozók számára fontosabbnak kellene lenniük, mint a pusztán gazdasági mérlegelésnek. Ezzel nem azt vitatjuk, hogy a költségek indokoltságát vizsgálni kell és szükség esetén megfelelő gazdasági intézkedéseket kell hozni. Álláspontunkat úgy kell értelmezni, hogy elvetjük azt a felfogást, miszerint *csak pénzről van szó, amiből a kormány nyomhat többet vagy kaphat belőle többet*. Az állami vagy magán szolgáltatások és áruk rendelkezésre bocsátása, elosztása és finanszírozása körüli érdekharcolt jelentik azt az okot, amiért a konzervatív gondolkodók, akik az utolsó húsz évben a politikai programokat meghatározták, meghallgatásra találtak a kormányoknál.

A konzervatívok azonban befolyásos pozícióikat lényegesen szélesebb programhoz használták. Érdekes róluk tudni egy keveset. Leírásukra már számtalan szót használnak, többek között: az új jobb oldal, monetaristák, friedmanisták, thacheristák, reaganisták, szabadpiac-gazdászok, gazdasági liberálisok, neoliberalisok és neokonzervatívok, gazdasági racionalisták stb. A fogalmak nem mindig ugyanazokat az embereket takarják és ők sem mindig azonos célokat vagy filozófiát követnek.

Mindazonáltal felfogásuk lényegében néhány hasonló politikai program körül kristályosodott ki. Általában jellemző rájuk az ál-

lammal (elsősorban a „nagy” vagy a „beavatkozó” állammal) szembeni ellenszenv. Azt hiszik, hogy a piac jobban képes szabályozni a dolgokat mint az állam – és ha nem is hiszik ezt igazán, privatizálni akarják az államot, hogy az egész társadalom ugyanúgy szerveződjék és ugyanúgy gondolkodjék, mint a piac. Azt állítják, hogy ellenzik a monopóliumokat. Támogatják az individualizmust (ami nem azonos az individualitással) a kollektívizmussal szemben, sőt némelyek, például Margaret Thatcher, azt állítják, hogy társadalom mint olyan nem is létezik, csak egyének vannak. Utóbbi azt jelenti, hogy majdnem mindegyikük szakszervezet-ellenes – egyesek azon meggyőződésből fakadóan, hogy a szakszervezetek a kollektivisták múltból visszamaradt dinoszauruszok, mások ideológiai okokból, hiszen a szakszervezetek jelentik az egyetlen szervezett mozgalmat, amely ellenáll a munkahelyek, az életszínvonal és a munkafeltételek széttrombolásának.

A legtöbben ellenzik a meglévő szociális programokat is. Abban azonban időnként elég következetesek, hogy a bérek emelését vagy az adók csökkentését követeljék, hogy a foglalkoztatottak pénzüket saját szükségleteik kielégítésére fordíthassák. Sokan közülük úgy tekintenek az elmúlt száz évre, mint a társadalom ama valódi rendjétől való eltérélyedésre, amelyben az egymással szabadon versenyző egyének zabolátlan tőkeképzése vezet az áruk, szolgáltatások és a jólét hatékony és kívánatos létrehozásához és elosztásához.

A konzervatív program számos olyan elemet tartalmaz, amely arra hivatott, hogy a fenti értékek érvényesülését elősegítse. Ezen elemek egy része „reális” abban az értelemben, hogy olyan tényekkel függ össze, amelyek nem megkerülhetők. Mások sokkal erőteljesebben ágyazódnak ideológikus világképbe. A legtöbb természetesen a kettő keveréke.

Némely esetben az említett elemek egyáltalán nem újak a politikai vitákban. Új néha csak az, hogy a világgazdaság fejlődése, különösen a szolgáltatások és az új technológiák területén átalakítja azt a kontextust, amelyben most a vitát folytatni kell. Húsz évvel ezelőtt a kormányok egyoldalúan szabályozhatták a devizaügyleteket, ami a legtöbb ország számára ma már álomként sem adott, még akkor sem, ha kívánatos volna. Egyes kormányok – attól függően, mennyire befolyások, milyen pozíciót tudhatnak magukénak a regionális és globális kereskedelmi kapcsolatokban, s hogy jelenleg biztos és stabil beruházási célpontnak minősülnek-e –, korlátozták a cselekvési szabadságot. Még nagyhatalmú kormányoknak is van intézkedési joga nemzetközi bankoknál, vagy kénytelenek nemzetközi piaci kölcsönöket felvenni, ahol hitelképességüket és a kamatszintet egyaránt teljesítményük határozza meg. Még erős nemzetgazdaságok is olyan intenzív versenykörnyékben cselekednek, ahol bérük vagy adórendszereik a külföldi vevők vagy beruházók szemében kevésbé teszik vonzóvá őket.

Mindazonáltal lehetőség van arra, hogy a világgazdaság koncepcióját szélesen értelmezzük.

A globális erőket sohasem szabad „eleve adottnak” elfogadni. Egy tisztességes vagy irányított kereskedelmi rendszerben, amely korlátozza a globális erőket, a munkavállalót nem termelési költségként, hanem a versenyfutás fontos elemeként kezelnek. Egy tisztességes kereskedelmi rendszer gondoskodna arról, hogy a világkereskedelem előnyeit minden társadalmi réteg, nem pedig csupán a multinacionális konsernek élvezze. Ahogy az egyes országok képesek más globális területeken – AIDS, kábítószer-kereskedelem, ENSZ békemissziók stb. – együttműködni, létre kell hozni egy koordinált nemzetközi kereskedelmet is, hogy az a gazdasági és pénzügyi világ szerte ható erőivel szembeszállhasson. Elsősorban a Hetek országainak kellene jó példával előjárniuk, ám nem teszik, mert még mindig hisznek a konzervatív

ideológia hatalmában és abban, hogy elég erősek ahhoz, hogy mindenki a saját érdekei szerint cselekedjék.

De a „reális” elemeknek is lehet olyan ideologikus „megoldása”, amellyel a szakszervezetek egyáltalán nem érthetnek egyet. Ha egy szakszervezet valamit problémaként jelenít meg, az még messze nem jelenti azt, hogy a megoldásnak azonosnak kell lennie a konzervatív felfogással, hanem legfeljebb azt, hogy a szakszervezet igényel valamiféle megoldási javaslatot.

Naiv volna azt állítani, hogy minden kormány szolgálja és a teljes egészében követi a konzervatív ideológiát. Az egyes kormányok szabadon barkácsolódhatnak a konzervatív modellen, de egy valódi kihívást a nyugati típusú kapitalizmussal szemben, nemzetközileg nem tűnnek el. Az üzenet még ott is nagyon világos, ahol az állam gazdaságban váltott szerepe nagy: a követendő modell a privát szektor, az állami tevékenységet pedig piacósítani kell, s ekként kell értékelni is. Eközben hangsúlyosan követelik a nemzetközi együttműködést, hogy a tőkét segíthessék. A nemzetközi, főleg az állami jellegű kollektívizmus nem képezi a program részét.

Nehéz ebben a vonatkozásban eltekinteni az ideológiai állásfoglalástól. Ahogy Susan George a KSZI 25. világkongresszusán megjegyezte, a szakszervezeteknek, különösen a közszolgálatiakra, frontálisan kell harcolniuk a nézetek ellen, mert különben arra ébredhetnek, hogy az elmúlt száz év kollektivisták és kooperatív politikáját, különösen a szociálpolitikát piacósították és a prioritásokat az a piaci szektor határozza meg, amely csak a kommerciális értékekre támaszkodik.

Az állami szektor

Közhely, hogy manapság minden kormány az állami szektor terjedelmének, eszközeinek és személyzetének csökkentését követeli. Részben azért, hogy csökkenthesse az „adóterheket”, de abbéli meggyőződése okán is, hogy a privát szektor mindazt, amit jelenleg az állam csinál, sokkal jobban képes elvégezni és a cél is ez.

Gyakran elhangzik továbbá az a szemrehányás is, hogy az állam túlméretezett, korrupt és a kedvezményezés eszköze. Ezt bizonyos esetekben igaznak kell elfogadni. Ezek az esetek azonban elemzést igényelnek azon szerep tekintetében, amelyet a konzervatív vagy korrupt politikuskok ennek a helyzetnek a kialakulásában játszottak. Ebben a vonatkozásban elemzésre szorul a beavatkozó segélyezési és fejlesztési politika is.

Azok, akik a közkiadások emelkedésére utalnak, könnyen elfelejtik, hogy gyakran az ő politikájuk okozta a nagyarányú munkanélküliséget, a kiadások emelkedésének egyik fő okozóját. A munkanélküliek ellátása és a kormányok által támogatott előnyudijazási programok, amelyekkel a költségeket szándékozták csökkenteni, sokkal inkább az ellenkező irányba hatottak: a kiadások nőttek. Ma vannak olyan nemzetgazdaságok, amelyek általános fellendülési szakaszban vannak, mert most történik meg az, amit a szakszervezetek követeltek: amint a munkanélküliség csökken valamelyest, javul az állam pénzügyi helyzete, mivel kevesebb a munkanélküliekre fordított kiadás és az újból munkát kapott dolgozóktól több adó folyik be.

Dereguláció

A konzervatív elmélet így hangzik: Semmisítsétek meg a munkanormákat, a környezetvédelemre, a munkavédelemre, a pénz-

piacokra stb. vonatkozó előírásokat, így megszabadultok a munkaadókra feleslegesen nehezedő magas kiadásoktól. Azt állítják, hogy az állam nem ért a piachoz és a termeléshez, és kényszerűen mindent elront. Szüntessétek meg az előírásokat, és a szabad verseny és a fogyasztó szabad döntése elvégzi az összes többi. Ezt a felfogást nem osztják azok, akik aggódnak az egyéni szabad döntésnek például az egészségügyben megvalósuló fokozatos, alattomos bevezetése miatt, ami két lépcsős egészségügyhöz vezet, ahol a gazdagok jobb egészségügyi szolgáltatásokat vásárolhatnak maguknak, mint a szegények.

A szakszervezetek a deregulációra irányuló követelésre figyeljenek oda! A közszolgálat szolgáltatásaira vonatkozó, meglévő jogszabályok és előírások közül sokat módosítani kell, hogy a nagyobb egyéni választás és függetlenség lehetővé váljon és megfelelő támogatást kapjon. A közvélemény állítólag továbbra is úgy érzi, hogy a társadalom az egyén szabad döntése és méltósága szempontjából túlszabályozott vagy helytelenül szabályozott. Ennek azonban **nem** az a logikus következménye, hogy az előírásokat meg kell szüntetni, ahogy azt a konzervatívok sugallják. Elegendő bizonyíték van arra, hogy az emberek a jó előírásokat támogatják, ha azok ésszerű normákat védenek és őriznek, főként azok számára, akik erősen függnek a közszolgáltatásoktól.

Az ellenkező oldalon pedig egyre hangosabban követelnek nemzetközi (és államközi) előírásokat a devizaszpekulációk és más újabb, a nemzetközi pénzügyi piacot destabilizáló praktikák ellen, valamint a multinacionális konsernek ellenőrzésére. Utóbbiakról a következőkben szólnunk.

A munkaerőpiac deregulációja

A konzervatívok előszeretettel követelik: deregulálják a munkaerőpiacot. Szüntessék meg a szakszervezeteket, a bértárgyalásokat, a minimális béreket, a munkaviszony létesítésére és megszüntetésére vonatkozó előírásokat, a munkaidő-szabályozásokat stb. Mindez ugyanis gátolja a munkaadót abban, hogy rugalmasan reagáljon a gyorsan változó viszonyokra. Lehetőség kell neki adni, hogy saját kénye-kedve szerint vegyen fel munkaerőt, annyi bért fizessen, amennyivel az addig munkanélküliek megelégednek, a munkaerőt pedig ugyanúgy kezelje, mint bármely más termelési tényezőt.

A munkaerőpiac deregulációját szolgáló OECD-programot azért is kritizáltuk, mert az – annak ellenére, hogy soványka bizonyítékokat adott arra, hogy a dereguláció új munkahelyeket teremtet – nem ismerte el, hogy az előírások gondoskodhatnak arról, hogy a piac a munkahely-teremtésében konstruktív szerepet játsszon, és ezáltal az állam lehetőségei e területen erősen beszűkültek.

Konrad Seitzet¹, Németország római nagykövetét gyakran szokás idézni, aki szerint a szervezet-átalakítás versenyképessé teszi az európai ipart, ámde

„világos a fizetendő ár is: nagyarányú létszámleépítés és a munkanélküliség masszív növekedése... Ha a német ipar el akarja érni a termelékenység legmagasabb fokát, munkarejének 38%-át feleslegesnek kellene tekintenie.”

¹ Őt idézte Frederic Clairmont a „The G-7 and the spectre of job destruction” (A „Hetek” és a munkahely-leépítés spektruma) c. munkában. In: Third World Resurgence, 1994. 44. sz.

A szociális bér

Hangsúlyosan követelik – főként ideológiai okokból – a szociális kiadások, főként azzal összefüggő járandóságok/nyugdíjak és olyan szolgáltatások csökkentését, mint az ingyenes vagy pénzügyileg támogatott iskoláztatás, egészségügy, parkok és szabadidős intézmények, amelyek a bér dologi komponensét jelentik és gyakran „szociális bér” elnevezés alatt futnak. Ez a pénzbeni és dologi ellátások iránti jogosultság megnyirbálását jelenti betegség, öregkor, baleset és munkanélküliség esetén. Abból az elképzelésből indulnak ki, hogy a felnőttek képesek gondoskodni magukról és nincs szükségük olyan „nagybácsira”, aki mindezt elvégzi helyettük. Emögött ott áll az az elképzelés is – elsősorban a munkanélküliségi ellátás tekintetében –, hogy a munkanélküliek a szociális szolgáltatásoktól elhíznak és ellustulnak, azután már egyáltalán nem is törik magukat a munkahelyért.

Számtalan országban találkozhatunk azzal a – szintén nem félvállról veendő – érveléssel, hogy a társadalombiztosítás és a nyugdíjaspolitika által teremtett jelenlegi és jövőbeni jogosultságok egyszerűen már nem finanszírozhatók, ha meggondoljuk, hogy az aktív korosztály létszáma az elkövetkező évtizedekben csökkenni fog.

A konzervatívok érveinek jogossága azonban csökken, ha a teljes foglalkoztatásra irányuló politika és az általános nyugdíjpolitika lehetővé teszi az embereknek, hogy ezekhez a forrásokhoz megfelelő mértékben és egész munkáséletük során hozzájárulhassanak.

Adózás

Az állami kiadásokkal szembeni általános támadástól eltekintve a konzervatív ideológusok elsősorban a vállalkozók és a gazdagok adóit próbálják csökkenteni. Úgy érvelnek: ha ezeknek az embereknek sok pénzt és eszközt adnak, akkor ők a legjövedelmezőbb ágazatokba fektetnek be és ezáltal jólétet és végül munkahelyeket is teremtenek.

Még ha ezeket az eszközöket biztosítják is nekik, nincs garancia arra, hogy mindez olyan területeken történik, ahol az országnak versenyelőnye van, vagy arra sem, hogy a saját országukban ruháznak be. Az eszközöket az adóparadicsomokban fektethetik be, olyan országokban, amelyek közel vannak egy-egy konszern központjához, esetleg ott telepedhetnek le, ahol kevés adót, netán adómentességet ígér nekik az illető állam, amely a maga részéről a beruházásokból származó, megadóztatott kamatokból és/vagy az általuk indukált gazdasági tevékenységből profitál. Az adóparadicsomok természetesen csak azért működhetnek, mert a pénzt végül csak befektetik valahol, mindazonáltal valószínűleg nem abban az országban, amely az eszközök eredeti transzferjét engedélyezte.

Az adócsökkentéssel összefüggő tényező az is, hogy a közép-reteg ún. „adólázadását” a kapitalizmus és az individualizmus Thatcher és Reagan által támogatott kultúrája gondosan megzenésítette. A gazdagoknak ürügyet szolgáltatott arra, hogy egoista felháborodásuknak adjanak hangot, mert „mások helyett kell fizetniük”. Ha biztosítani akarják, hogy a „többiek” saját magukért fizessenek, elsősorban az adóstruktúra átalakítása válik szükségessé, mégpedig úgy, hogy a magasabb jövedelmek adókulcsait csökkentik, miközben a közvetett adókat áfa, fogyasztási adó vagy szolgáltatási adók stb. formájában emelik. Ezek általában regresszív adók.

Jó példa erre az Egyesült Királyság. Az 1994-es hivatali statisztikákból, kiderül, hogy a népesség legszegényebb 10%-a 1979-hez viszonyítva 17%-kal élt rosszabbul, míg a leggazdagabb 10%-nak 62%-kal ment jobban. Nem jelentéktelen befolyást gyakorolt erre a folyamatra, hogy a 83%-os felső adókulcsot 40%-ra csökkentették, a 8%-os áfát pedig 17,5%-ra emelték.

Azok a szakszervezetek, amelyek nagyobb adóterheket kívánnak bizonyos rétegek vagy sok ember számára, e tervükhöz olyan politikai pártok politikusait kell hogy megnyerjék, amelyek nem próbálják (újra) megválasztatni magukat.

Infláció és kamatlábak

A konzervatív program egyik fő szempontja az a kísérlet volt, hogy az inflációt és a pénzforgalmat csökkentsék, gyakran úgy, hogy a kamatlábhoz és a munkanélküliséghez nyúltak hozzá. A magas kamatok beruházásgátló hatásúak lehetnek, mert a beruházásokat megdrágítják és a nagyobb megtakarításoknál kevésbé jövedelmezővé teszik, és ezáltal a termelési kapacitás ugyanúgy csökken, mint a termelés. A kamatlábak emelésével a javak és szolgáltatások iránti fogyasztói kereslet is csökken, miáltal csökken az árakra gyakorolt nyomás is.

A kormányok a magas kamatszintet gyakran alkalmazzák az infláció csökkentésének legegyszerűbb eszközeként. Így azonban ismét munkanélküliség keletkezik, a bérek és a munkafeltételek rosszabbodnak, a munkavállalókat „megfegyvelmezik”. Ez még feltűnőbb azokban az országokban, amelyeket a Nemzetközi Valutaalap az inflációs nyomás csökkentése érdekében hitelrestrikciókra kötelez.

A magas kamatlábakra és az alacsony inflációra való hagyományos törekvés célja az, hogy a „nem hatékonyak” szoruljanak ki a piacról, hogy a meglévő eszközök a „legjobb” kezébe kerüljenek. Az ipar (és a társadalom) ennek hatására bekövetkező szerkezet-átalakítása az embert közönséges sovány géppé változtatja. Természetesen nem is szólva a kormányokról, amelyek célja a 0-2%-os infláció, a következményekre tekintet nélkül.

Azonban az is igaz, hogy számos kormány azért követi a restriktív pénzügyi politikát, hogy csökkentse az inflációt. A szűkös pénzkínálat révén emelkedik a kamatszint, és máris bekövetkezik az említett hatások egyike-másika. Egy további hatás abban áll, hogy a fogyasztók spórolnak, nem költik el a pénzüket, ami csökkenti a keresletet, leszorítja az inflációt, aminek következtében a kamatlábak is csökkennek. A nagy volumenű megtakarítások hatását nem szabad lebecsülni. Európában például Hutton és Kuttner² szerint a megtakarítások a bruttó hazai össztermék 5-6%-ával magasabbak mint a beruházások, ami azt jelenti, hogy nyolc vagy kilenc millió ember feleslegesen van munka nélkül. A tőkések a banki kamatokba „fektettek be” a termelés helyett.

Ezeket a valós és komplex kérdéseket a szakszervezeti tagokkal ugyanúgy meg kell ismertetni, mint a széles körű nyilvánossággal, nehogy a konzervatívok az e témában gyanított tudatlanságot a maguk javára kihasználják. Olcsó retorikának itt nincs helye.

Azon mechanizmusok körébe, amelyek korábban közvetlenül állami hatáskörben voltak, tartozott az árfolyamok hivatalos

² Will Hutton és Bob Kuttner. Full employment in a free society (Teljes foglalkoztatás egy szabad társadalomban). A Magdalen College-ban (Oxford, Anglia) 1994. április 13-15-én tartott konferenciáról szóló beszámoló.

megállapítása és manipulálása is – Jeremy Brecher szerint olyan szerep ez, amelyet a Nemzetközi Valuta Alap (igen, az NVA) vállalt át annak idején, hogy a tagállamoknak lehetővé tegye a teljes foglalkoztatottság megvalósítását.³ Napjainkban, amikor már nem tartják elfogadhatónak a valuta fel- és leértékelését a foglalkoztatási szint, a kereskedelem és az ipar befolyásolására, ezt az eszközt privatizálták, így azt ma a devizakereskedők/spekulánsok alkalmazzák, hogy így a központi bankok által megállapított kamatszinteket manipulálják.

A neoliberaisok be akarják nekünk mesélni, hogy az NVA „régimódi” megközelítése időközben teljes mértékben hitelét vesztette, és csak egyetlen egy figyelmet érdemlő gazdasági modell létezik. Ez természetesen nem igaz. A szabad piac vegytiszta formáját a sikeres kelet-ázsiai nemzetgazdaságok soha nem követték, és sok más kormány is megtartotta a (neo) keynesianizmus gazdaságpolitika elemeit. Alternatívák igenis léteznek.

Szabadkereskedelem

A szabadkereskedelmet és minden ország olyan ágazatra való szakosodását, amelyben versenyelőnyt élvez, a fejlett ipari országok és a nemzetközi szervezetek támogatják. Ez nagyon racionálisan hangzik – a világ legjobb kókuszdió-termelői legyenek abban a helyzetben, hogy termékeiket minden konkurencia ellenében eladják. A probléma csak ott van, hogy a világ legrestriktívabb országai közé éppenséggel azok tartoznak, ame-

³ Jeremy Brecher „Global unemployment at 700 million: why global unemployment and what to do about it” (Globális, 700 millió embert érintő munkanélküliség: miért van és mit lehet kezdeni vele”). In: Z, 1993. november, p. 45-48.

lyek ezeket az eszméket rákényszerítik a Harmadik Világ orszáigaira: Japán, Európa, USA.

Ezenkívül a kiindulási feltételek sem azonosak. A világkereskedelem oly mértékig az utóbbiak előnyére épül, hogy az ún. szabadkereskedelem egyik válfaja sem hagy esélyt másoknak. Még ahol saját termékeiknél nincs is globális túlermelés, a Harmadik Világ számos országa még ott sem állapíthatja meg az árakat, csak „azok” ott. Északon. Ez a politika gyakran rákényszeríti a fejlődő országokat – most már a Világbank és az NVA követeléseként is –, hogy természeti kincseiket és nyersanyagikat eredeti állapotukban exportálják, majd a készterméket erősen megemelt árakon vásárolják vissza. Ráadásul a megfelelő eszközök birtokosai – a Big Business (a Nagy Üzlet) északi képviselői – stratégiai ipari és szolgáltató vállalatokat vásárolhatnak fel, gyakran igen alacsony áron. Ekei Etim⁴ így vázolta az Afrikában történt kereskedelem-liberalizálást:

A szerkezet-átalakítási programok keretében végrehajtott intézményi reformok oda vezettek, hogy az államot a piac működőképességét és a hazai piacnak a világgazdaságba történő integrálását biztosító eszközként használják fel. Az alkalmazkodási politika az afrikai/fejlődő országokat arra kényszeríti, hogy exportjukat csökkenő világpiaci árakon realizálják és olcsó importot, szabályozatlan külföldi konszermeket engedjenek be az országba. Ez a politika aláássa a hazai ipart és támogatja a luxusimportot, miközben a szegények az élethez feltétlenül szükséges javakat sem engedhetik meg maguknak.

⁴ Ekei U. Etim, Structural Adjustment Programmes (SAPS): the effect on labour and the public sector in Africa (Szerkezet-átalakítási programok: hatásuk a munkaerőre és az állami szektorra). A KSZI Helsinkiben tartott regionális szemináriumán elhangzott előadás. p. 4-5.

Példaként említi, hogy az exporttámogatás keretében a hazai termelésből és feldolgozásból kivonnak eszközöket, elsősorban a belföldi szükségleteket szolgáló élelmiszerek esetében, az intenzív növénytermesztést támogatják, ami károsítja a környezetet. A legnagyobb „versenyelőnyök”, amelyeket néhány ország kihasznál, az alacsony bér és a szakszervezet-ellenes praktikák.

A KSZI észak-amerikai tagszervezetei nagyon aktívak voltak az Észak-amerikai Szabadkereskedelmi egyezmény elfogadásáról folytatott vita során. Ezt a vita egyik résztvevője olyan dolgok felsorolásának nevezte 20 ezer oldalon, amit a kormányok már nem tehetnek meg, ha a magánszektor meg akarja tenni. A szakszervezeteknek állást kell foglalniuk a regionális kereskedelmi egyezményekről, elsősorban azoknak a foglalkoztatottakra, a nemzetgazdaságra és az állami szektorra gyakorolt hatását illetően. GATT, APEC, EFTA, MERCOSUR, CARICOM, ECOWAS – az olyan regionális és nemzetközi kereskedelmi egyezmények listája, amelyek aláássák a munkavállalók és az östermelők tárgyalási pozícióit, és amely listák sora évről-évre hosszabb lesz.

Technológiák

Az új technológiák átalakítják a munkát, a kereskedelmet és az elvárásokat. Igaz, hogy az ember sok esetben helyettesíthető géppel és főként információs technikákkal. Egyes munkahelyeket elpusztítanak, másokat pedig a felismerhetetlenségig átalakítanak. Számos vállalat ma már más országban végezetheti el az adatfeldolgozást és a számítógépes szolgáltatásokat és munkákat, néha oly mértékig, hogy amit nappal Indiában elkészítenek, az másnap a svájci központban rendelkezésre áll.

Jeremy Rifkin¹ előrejelzése szerint az USA-ban jelenleg található 124 millió munkahely közül 90 millió van kitéve annak a veszélynek, hogy az embert gép váltja fel. Az azonban nem igaz, hogy tehetetlenül állnánk a technológiával szemben. Az viszont igaz, hogy az új technológiák révén lehetővé váló előrehaladást a munkaidő csökkentésére, a tudás fejlődő országoknak történő továbbadására és a termelékenység emelkedéséből származó előnyök, a jólét igazságosabb elosztására lehet használni. Továbbá igaz az is, – mint a konzervatív program nagy részénél – hogy ezek a potenciális lehetőségek nem következnek, nem következhetnek be szabályozatlan szabad piacon vagy nemzetközi együttműködés nélkül.

A szakszervezeti mozgalomban nemzetközi szinten (részben országokon belül is) vita folyik arról, hogy a technológia a hibás-e azért, hogy magas a munkanélküliségi arány, és utóbbi vajon ciklikus tényezők következménye-e, amikor a vállalkozók a jelenlegi globális helyzetet saját javukra használhatják ki. Mint e kérdés számos egyéb szempontja esetében, a szakszervezeteknek erről is kutatási adatokra és anyagokra van szükségük ahhoz, hogy a vitában részt vállalhassanak.

Új érdekeltség a munkanélküliségben?

A KSZI számára fontos, hogy a lehető legtöbb országból kapjon információt a fenti politika állami szektorra, foglalkoztatottakra és a gazdaságra gyakorolt kihatásairól. Ezeket a beszámolókat közkinccsé tehetjük, hogy mindenki megfelelő háttéranyag birtokában képviselhesse a saját ügyeit.

¹ Idézet Martin Khor „Worldwide unemployment will reach crisis proportions, says social expert” (A világméretű munkanélküliség válságméreteket fog ölteni – állítja egy szociális szakértő).

A fentiek legfontosabb hatása sok foglalkoztatott és családja, számos közösség számára abban mutatkozik meg, hogy a konzervatív program a munkanélküliség kialakulására és kihasználására támaszkodik. Mint a fentiekben megjegyeztük, a munkanélküliség hathatós eszköz a foglalkoztatottak „megfegyverzésére”. Dolgozotok többet vagy kevesebb bérért, hiszen sorban állnak kint azok, akik kevesebbet is elvállalnák a munkátokat.

Eddig abból a feltételezésből indultak ki, hogy a munkanélküliség fegyvere csupán egy irányban céloz: a foglalkoztatottakra. A nagy, fejlett ipari országok és a nemzetközi ill. államközi szervezetek nagy hirtelenjében lázas tevékenységbe kezdtek a munkanélküliség vonatkozásában. Az OECD-országokban a munkanélküliek száma 30 millióról 35 millióra emelkedik. Az ILO főigazgatója az 1994-es nemzetközi munkaügyi konferencián elhangzott beszámolójában megjegyzi, hogy világszerte 120 millióan vannak munka nélkül, 700 millió ember pedig alulfoglalkoztatott vagy már feladta a munkakeresést. Jeremy Brecher az ENSZ adataira hivatkozik, ezek szerint a fejlődő országokban 700 millió fő van munka nélkül vagy alulfoglalkoztatott. Az ILO becslése szerint évente kereken 47 millióval növekszik a munkát keresők száma, akik a már amúgy is túltelített munkaerőpiacot ostromolják.

Ahhoz képest, hogy a „Hetek” 1991-es londoni csúcstalálkozójáról kiadott 52 oldalas nyilatkozatban a „munkanélküliség” szó egyetlen egyszer sem szerepelt, felmerül a kérdés, vajon honnan ez a hirtelen érdeklődés a munkanélküliség iránt? Végére is nem született igazán megállapodás a határozott cselekvésről, mint azt a Detroitban 1994. márciusában tartott csúcstalálkozó is mutatta.

Két újabb tényező játszik közre újabban: Időközben rájöttek arra, hogy sok országban a szociális kohézió – netán a civil társadalom – összeomlásnak veszélye fenyeget, és a megijedt kormányok, amelyek újraválasztásokra törekcszenek, tisztában vannak azzal, hogy rohamosan terjed a kiábrándulás azok körében, akiknek azt mondták, hogy a kapitalizmus meghozza gyümölcsét, amelyet nemrég kivivott „győzelme” ígért.

A kohézió összeomlását részben az mutatja, hogy némely országban csökken azoknak a száma, akik elmennek szavazni és sok választó egyre inkább hajlamos a radikális pártok támogatására. Az erőszak terjedése, amit sokan a munkanélküliségre, a szegénységre és a kirekesztés politikájára vezetnek vissza, fokozatosan azt a veszélyt hordozza, hogy szétmállik az a legitimitás, amelyen a kormányok hatalma nyugszik.

Ennek ellenére újraválasztják a konzervatív politikát követő kormányokat, sőt, szavazóik között időnként ott találni a szakszervezeti tagokat is. Egyes kommentátorok a „Kétharmad kontra egyharmad társadalomról” beszélnek. A legtöbb fejlett ipari országban elég sok embernek megy elég jól a sora és amíg a hátrányos helyzetű egyharmad nem csinál forradalmat vagy nem áll össze a fejlődő országokkal, nincs probléma. A szakszervezeteknek az ilyen vitákra nem jelentéktelen befolyásuk van, csak hogy nem minden szakszervezet vesz részt ezekben, nem mindegyik foglalkozik a jólét elosztásának kérdésével.

A fentebb már említett intézmények egyike-másika (OECD, ILO stb.) nemrégiben megoldási javaslatokat adott közre, s ezek között helyet kapott a munkanélküliség kérdése is. Számtalan javaslat teljes mértékben érintetlenül hagyja a jelenlegi rendszer alapjait. Nem volna tisztességes, ha azt kifogásolnánk a Delors-féle Fehér Könyvvel kapcsolatban (Növekedés, versenyképesség és foglalkoztatás), amelyet a középtávú stratégiáról folytatott EU-

beli vitához készítettek, hogy védi a status quo-t. A foglalkoztatás szélesítésére állami infrastruktúra-fejlesztést, kutatási és fejlesztési projekteket, a kis- és középvállalkozások ösztönzését, a hadi termelés civil termeléssé alakítását, környezetvédelmi programok megvalósítását és a munkaköltségek (főként a bér járulékos költségeinek) csökkentését ajánlja. Mindazonáltal meg kell jegyezni, hogy Delors ezeket az új beruházásokat nem plusz EU-pénzeszközökből, hanem a meglévő eszközök átcsoportosításával kívánná megoldani. A dokumentum nem arra irányult, hogy a munkanélküliség problémáit oldja meg.

Ezzel szemben az OECD munkahelytanulmányt készítettett, amelyben lényegében az az érvelés található, hogy nincs szükség az elmúlt 15 év kipróbált és felcsikerült politikájának módosítására, hanem az egyes kormányoknak kell nagyobb erőfeszítést tenniük a munkaerőpiac rugalmasságának növelése érdekében (a nyolc „javaslat” közül hat erre koncentrált). Figyeljünk azonban, mi okoz gondot az OECD-nek. A tanulmányról szóló beszámolóban ezt olvashatjuk:

... a jelenlegi helyzet sok országban igen komoly. Magában hordozza a társadalmi struktúrák bizonyos fellazulását, többek között a demokratikus rendszerek tekintélyének csökkenését, és utóbbiak ki vannak téve annak is, hogy végül feloldódnak a nemzetközi kereskedelmi rendszerben.

Ítt jegyezzük meg, hogy a „Hetek” detriti munkahely-konferenciájáról kiadott zárónyilatkozatban egyetlen egyszer sem fordul elő sem a „rugalmasság” sem a „dereguláció” fogalom. Van bizonyos haladás. Mint azt Robert Reich USA-beli munkaügyi miniszter a The Times napilap 1994. márc. 16-i számában a „Hetek” csúcstalálkozója után a munkavállalókkal tudatta, amint

• meghallják a „rugalmasság” szót, azonnal nyúljanak a pénztárcájukhoz és jól szorítsák meg, hiszen a rugalmasság a bérek és a munkafeltételek rosszabbításának kódszava.

A rugalmasságról folytatott detroiti vita világosan bemutatta Nagybritannia és Németország konzervatívizmusát. A Times ugyanazon számában olvashattuk: Ha olyan emberek beszélnek rugalmasságról, mint a brit pénzügyminiszter, Kenneth Clarke, akkor valójában a munkaadók azon szabadságára gondolnak, hogy embereket elbocsássanak és csökkentsék a béreket, míg a munkaügyi miniszterek számára a rugalmasság azt jelenti, hogy a munkavállalóknak jobb tudást és képességet kell nyújtani és elő kell segíteni a mobilitásukat.

Michael Hansenne, az ILO főigazgatója az ENSZ 1995-ös szociális csúcstalálkozójára készülve felhívta az érintetteket, hogy törekedjenek a szociális fejlődésre, és ígéretet tett arra, hogy ő maga „kéri meg” a Világbankot és a Nemzetközi Valuta Alapot, hogy támogassák a szociális igazságosság politikájának kidolgozását.

A Free Labour World. (1994. március 3-i számában) az SZSZNSZ (Szabad Szakszervezetek Nemzetközi Szövetsége) főtítkárnak alábbi, Butros Ghali ENSZ-főtítkárhoz intézett szavait idézi:

A csúcstalálkozó témái kiemelt fontosságúak az ILO számára, amely az ENSZ egyetlen tripartit felépítésű szervezete. Ha azt akarják, hogy a konferencia sikeres legyen, a szociális partnereknek, különösen a szakszervezeteknek döntő szerepet kell játszaniuk minden olyan határozat meghozatalában, amely Kopenhágában megszületik.

Tudomásul kell azonban venni, hogy a változtatásokra irányuló lökések nem csak a konzervatívok felől érkeztek. Németország példáját emlíjük. Miután meghiúsultak a hetvenes évek elején hozott közszolgálati törvények reformjai, a nyolcvanas évek közepén a reform szükségességéről folytatott vitát újult erővel ismét felszínre hozták. Az új szövetségi kormány és a konzervatív-liberális tartományi kormányok deregulációra és privatizációra vonatkozó felhívása mind erőteljesebb. Az emberek egyre elégedetlenebbek a közszolgálat mennyiségével és minőségével egyaránt. A köztisztviselők és közalkalmazottak is szenvednek az autoriter állam maradványaitól, a vele együttjáró antik bürokratizmustól és az ügyféllel szembeni teljes érdektelenségtől. Ezen túlmenően az arrogáns hierarchia, a hivatalnokok saját munkahelyükkel való elégedetlensége, a közszolgálat rossz híre, az elavult módszerek, valamint az elégedetlen ügyfelekkel fenn tartott közvetlen kapcsolat hatása is hozzájárult ahhoz, hogy a közalkalmazottak maguk is érdekeltté váltak a reformokban.

A KSZI német tagszervezete, az ÖTV „alakítsuk a jövőt a közszolgálattal” kezdeményezése abból az indítatásból fakadt, hogy legyen nagyobb a munkahelyi demokrácia és a munkavállalókkal bánjanak felelősségteljes emberekként. Ezek a mérőföldkövei annak az útnak, amely lehetővé teszi, hogy az állami szektor munkavállalói részt vállaljanak egy másfajta politikában. A dolgozók jobb bevonásának értékét és előnyeit az ipari és magán szolgáltató vállalatok is elismerték nemrégiben. Felismerték, hogy a dolgozók határozzák meg nagymértékben azt, hogyan alakulnak a dolgok, és tőlük függ a minőség és a termelékenység javulása egyaránt.

Az alternatív szakszervezeti stratégia

A kormány döntése

Rögtön az elején le kell szögeznünk, hogy semmilyen szakszervezeti stratégia nem lehet sikeres, ha a szakszervezetek nem veszik komolyan saját magukat. Ha nem építenek ki erős, pénzügyileg jól ellátott, hatékony, demokratikus szervezeteket és nem teremtik meg a foglalkoztatottaknak azt a „hatalmi lehetőséget” és képességet, amelynek a segítségével a társadalmat saját érdekeinek megfelelően szervezhetik. Minden olyan stratégia, amely nem ebből az alapállásból indul ki, eleve kudarcra ítélt.

A szervezett munkavállalóknak több olyan politikai célt kell kitűzniük (néha olyanok támogatásával, akiknek erősebb a pozíciója), amelyekről meg kell győzniük a polgárokat, a munkaadókat és a kormányt egyaránt. Ilyenek: az államnak egy sor olyan (szociális és anyagi) szolgáltatás finanszírozásában és biztosításában megegyezésen alapuló szerepet kell játszania, amelyek a társadalom hatékony működéséhez elengedhetetlenek; az állam köteles állampolgáraival és munkavállalóival igazságosan bánni; az ország társadalom- és gazdaságpolitikájának minden érdekelt konszenzusán, valamint a politikai és a gazdasági tevékenységbeni részvételén kell alapulnia.

A szakszervezeteknek a munkavállalók képviselőiként különösképpen követelniük kell, hogy minden jelentős társadalmi-gazdasági terv előkészítésébe és a döntésbe érdemi szociális partnerként bevonják őket.

Ha a kormány tiszteletben tartja ezeket az alapelveket, a szakszervezetek képesek lesznek minden javaslatot megvizsgálni, mert abba a helyzetbe kerülnek, hogy a tényleges szociális partnerség légkörében cselekedhessenek.

A fenti bekezdésekben megfogalmazott követeléseken bukik meg a neoliberalizmus, hisz képtelen egyidejűleg tiszteletben tartani ezeket az alapelveket és végrehajtani saját gazdasági programját (mint a direkt utasításos gazdaságokban). A kormánynak választania kell: vagy bevonja a munkavállalókat és szakszervezeteiket, vagy egységes ellenzékként állnak vele szemben.

Az igazság kedvéért be kell vallani, hogy az alternatív stratégia keretében az alábbiakban ismertetésre kerülő szempontok egyikét-másikat némely szakszervezet maga is lehetetlennek és öngyilkosnak tartja, mert a vele kapcsolatban álló kormány az említett alapelveket elutasítja. Ebben az esetben világossá kell tenni, hogy a kormány az új társadalom megteremtésének esélyét mulasztja el, és a konfliktusokat keresi. Ilyen körülmények között a szakszervezeteknek teljesen más alapokon és egészen más stratégiát kell kidolgozniuk, mint amit ebben a dokumentumban bemutatunk.

Az OECD munkahelyekről szóló tanulmányának előkészítése során az OECD szakszervezeti tanácsadó testülete (TUAC) közölt egy dokumentumot, amely a szakszervezeti foglalkoztatási stratégiáról szól és a „Global New Deal” /Globális New Deal/ címet viseli.

A Szabad Szakszervezetek Nemzetközi Szövetsége (SZSZNSZ) támogatta egy globális szolidaritási paktum (és egy hozzá tartozó Alap) koncepcióját, amely Észak és Dél harmonikus fellendülését kapcsolhatná egybe „mindenkiért és mindenkivel”.

A SZSZNSZ programja, a „Nemzetközi szolidaritás kiépítése”, olyan részletes kutatási és akcióprogram, amely az alábbi kérdéskörökkel foglalkozik tüzetesen:

- környezetvédelem,
- emberi és szakszervezeti jogok,

- a demokrácia kiépítésének programja,
- egyenjogúsági programok, különös tekintettel a női egyenjogúságra,
- ifjúsági és kisebbségi jogok,
- a struktúraváltás és a regionális integrációs programok szociális dimenzióinak kezelésére irányuló akciók,
- a Bretton Woods-i intézmények (Világbank, NVA és GATT) szerepe és működése,
- a szakszervezetek helyzete és
- a szakszervezeti képzés.

A tanulmány fő gerincét a foglalkoztatás, a demokrácia és a béke hármasa adja. A szociális záradék, amelyre az alábbiakban kitérünk, az SZSZNSZ és sok más nemzetközi szakszervezeti szövetség (TUAC, KSZI, Nemzetközi Textil- és Ruházati és Bőripari Szakszervezeti Szövetség és a Vasas szakszervezetek Nemzetközi Szövetsége) munkájának homlokterében állt.

Nemzetközi államközi együttműködés

A világgazdaság a versenyre épül, ami azt jelenti, hogy számos politikai intézkedés, amelyet egy progresszív kormány hajlandó lenne követni, vagy amelynek követéséről meg lehetne győzni, a kereskedelmi kapcsolatok vagy azon esély vonatkozásában, hogy a Bretton Woods-i intézményektől vagy más pénzügyi forrásoktól hitelt kapjon, éppen ellenirányú hatást eredményezne. Sok mindent, amit meg kell valósítani ahhoz, hogy a munkavállalókat érintően a társadalmi igazságosságról beszélhessünk, s mindez csak akkor vihető véghez, ha az államok között nemzetközi együttműködés valósul meg.

Annak ellenére, hogy a következőkben taglalt kérdések nyilvánvalóan kiváltképpen a kormányok belpolitikai cselekvését köve-

telik meg, gyakran más kormányokkal is koordinálni kell és államközi szintű megegyezésre lesz szükség. Bár a kormányokat elsősorban saját országuk szakszervezeteinek kell ösztönözniük arra, hogy e szellemben cselekedjenek, gyakran a szakszervezetek közötti nemzetközi együttműködés is szükséges ahhoz, hogy az érintett országok kormányait meg lehessen nyerni a programnak.

Gazdasági demokrácia

A munkavállalók részvételi és együttdöntési joga és a foglalkoztatási reform két olyan terület, ahol megmutatható, hogy a munkavállalók, ha szakszervezeti jogokat élveznek, valóban hozzájárulhatnak a gazdaság hatékony működéséhez. A munkavállalókat szakszervezeteik útján be kell vonni a munkahelyi és ágazati valamint országos szintű döntéshozatalba.

A gazdasági demokráciához hozzátartoznak a beruházásokról, a munkahelyi átszervezésekről és azok módszereiről, valamint a szolgáltatások biztosításáról hozott döntések. Ezt megkérdőjelezi az ún. „menedzser-előjogot” – a menedzsment arra való jogát, hogy irányítson. A különböző szakszervezetek véleménye ugyan eltér a tekintetben, hogy mekkora mértékben kell részt venni a menedzsment döntéseiben, egy dolgot világosan tisztázni kell: mindegy, hogy a menedzsment milyen jogot vindikál magának, a szakszervezetnek egyet mindenképpen vissz kell utasítania, vagyis a menedzserek azon jogát, hogy „rossz menedzserek” legyenek. A legtöbb probléma, ami a munkavállalókat sújtja, bizonyos mértékig a rossz menedzsmentre vezethető vissza. A közzsférára különösen vonatkozik, hogy a szakszervezeteknek felismerhetően jó menedzsmentért kell sikraszállniuk.

A másik oldalon a dörzsölt menedzserek gyakran kísérletet tesznek arra, hogy a munkahelyek demokratikus reformjára vonat-

kozó elképzeléseket eltorzítsák vagy azokkal visszaéljenek. Azt állítják, hogy ez olyan folyamat, amely csak hierarchikusan hajtható végre, gyakran próbálkoznak a munkavállalók elkülönítésével és megosztásával, továbbá azzal, hogy a munkavállalók javaslataiból származó előnyöket a maguk javára használják ki, a munkahelyek számának és a bér színvonalának csökkentése útján. Ha új munkamódszerek bevezetéséről vagy a munkahely átszervezéséről van szó, azt csakis a munkavállalókkal folytatott kollektív tárgyalások útján lehet megvalósítani.

Néhány ország állami szektorában a gazdasági demokrácia magában foglalja a munkavállalók részvételét, hogy a nyilvánosságot és a fogyasztói/felhasználói csoportokat is bevonják annak érdekében, hogy a korrupciót megszüntessék, miközben annak tulajdonképpeni okaiból indulnak ki. Vannak országok, ahol az a stratégia erős szakszervezeti szövetségek létrejöttét és az egy asztal melletti tárgyalásokat követeli meg.*

Mint Etim (lásd fentebb) megjegyzi, a valós demokrácia a sikeres csomag egyik leglényegesebb eleme. Az embereket be kell vonni a döntésekbe, nem szabad kizárni őket. Ez nemcsak a munkahelyre és a belpolitikai folyamatokra és intézményekre vonatkozik, hanem a nemzetközi szervezetekre is, az ENSZ-re, A Bretton Woods-i intézményekre, az EU-ra, a GATT-ra stb. is. A demokráciahiány e szervezetek némelyikében nagyobb mint a pénzügyi hiány.

Ha struktúraváltásra irányuló programokat terveznek és azokról tárgyalnak, a szakszervezeteknek részt kell venniük a vitákban,

* Számos országban az egy asztalnál folytatott tárgyalásokat a bértárgyalások egyik válfajának tekintik, ahol az összes szakszervezet, amely egy meghatározott munkahely, vállalat vagy ágazat valamennyi szervezett munkavállalóját képviseli, együtt tárgyal a munkaadóval, ahelyett, hogy minden szakszervezet külön tárgyalna.

hiszen a szakszervezeti tagok azok, különösen a közsférában, akiknek a következményeket viselniük kell.

Kereskedelem

A nemzetközi kereskedelmi és pénzügyi szabályozások, különösen a szociális és a „zöld” klauzulák, kerülnek egyre inkább a nemzetközi napirendre. Számos munkavállaló véli úgy, hogy a munkavédelmi normákat is fel kellene venni a napirendre, mert egyértelmű bizonyítékok állnak rendelkezésre arról, hogy jó néhány vállalat olyan országokba helyezi át a jelentős szennyezéssel járó vagy a környezetre veszélyes termelését, ahol az előírások kevésbé szigorúak. Az eddigieknél sokkal határozottabban felül kell vizsgálni az olyan programokat is, ahol adósságai fejében egy adott ország természeti kincseit adja oda, nehogy ennek örve alatt a nemzeti vagyon külföldi kézbe kerüljön vagy az ország Észak szemétkerakó helyévé váljék.

A Bretton Woods-i intézmények új rendszerének követelése nem mai keletű radikális hóbort. A Bretton Woodsban tartott alapító-kongresszuson két javaslatról döntöttek. Az egyik egy új nemzetközi valutastabilizációs alap létrehozását tartalmazta (Harry Dexter White az USA-ból), a másik egy nemzetközi clearing-központ felállításra vonatkozott (John Maynard Keynes, Egyesült Királyság). Ezeket elutasították, amivel a Wall Street uralmának kedveztek. A régi javaslatok újrafogalmazása mindenesetre megérme egy mélyebb vizsgálatot, hiszen ezek nem akadályozzák, csupán meghatározott keretek közé szorítják a devizakereskedők és spekulánsok tevékenységét, hogy ne legyenek képesek egy egész ország valutáját, adó- és pénzügyi stabilitását elpusztítani.

Vannak javaslatok a nemzetközi tőkeforgalomra, amelyek a spekulánsokat és kereskedőket megakadályozzák abban, hogy egész nemzetgazdaságokat csődbe kergessenek. A „Tobin”-adó, amely a nemzetközi tőkespekulációkat és -mozgásokat megadóztatná és a befolyt pénzből globális problémák (pl. a tengerek elszennyeződésének) megoldását finanszírozná, egyre nagyobb nemzetközi támogatásra talál. Nincs sok okunk arra, hogy olyan állítások miatt fájjon a fejünk, amelyek szerint a közszféra munkavállalói a régi bürokráciához akarnának visszatérni, amelyek megfojtják a beruházásokat: a devizaügyletek 95%-a spekulatív és gyakorlatilag semmilyen hozzájárulást nem jelent a termeléshez – sokkal inkább az ellenkezője az igaz.

A nemzetközi kereskedelem napjainkban egészen más mederben zajlik, mint annak idején, amikor a legtöbb nemzetközi szabályozás megszületett. Akkoriban áruval kereskedtek, tehát létező terméket szállítottak egyik országból a másikba. Ma azonban az üzleteket túlnyomórészt nem anyagi javak, hanem elektronikus jelek formájában bonyolítják le, miáltal a másodperc gyorsaságával cserélnek hatalmas pénzek és tulajdonok gazdát, míg a tényleges fizikai termék – ha egyáltalán megjelenik –, csak később mozog. Főként a valutákra gyakorolt erőteljes spekulációs nyomásgyakorlást lehetővé tevő hatalmat kell meghatározott módon ellenőrzés alá vetni, ha a kormányok saját felsegterületükön meg akarnak őrizni valamicske ellenőrzést. Új szabályozásra van szükség.

Ezen túlmenően fel kell dolgozni a Susan George által az adósságbumérágról festett képet. Ha az Észak nem segít a Délnek hathatósan, beleértve az adósság-elengedést is, nem alakulnak ki piacok; Északon pedig nem létesülnek munkahelyek. Ez a fő prioritás. (Etim, i.m. 7. oldal) már rámutatott arra, hogy a harmadik világ az adósságszolgálat miatt minő óriási összegeket veszít: 1989-ben a fejlődő országok több mint 52 milliárd USD-vel

többet fizettek vissza, mint amennyi az új hitelek összege, 1990-ben ez a szám Afrikában 23 Mrd. USD-t tett ki, 1982 és 1989 között a fejlődő országokból származó adósságszolgálati bevételek 240 milliárd USD-vel haladták meg az új hitelek összegét.

Etim a következőt javasolja: Törölni kell a struktúra-átalakító programokat. Ki kell dolgozni egy munkatervet a politikai demokrácia és a stabilitás kialakítására Afrikában. Programot kell felállítani a szegénység leküzdésére. A termelési kapacitásokat a mezőgazdasági termelés, valamint a földreform támogatására diverzifikálni szükséges. Támogatást kell nyújtani Afrikának, hogy élelmiszerből önellátóvá válhasson. Fejleszteni és támogatni kell a regionális gazdasági együttműködést és integrációt Afrikában. Nem mindenki ért egyet Etim receptjével – a struktúraváltásra szükség van –, a fő kérdés a módszerek és eljárások kérdése.

E tanulmányban már tettünk néhány megjegyzést a regionális kereskedelmi egyezményekről. Ez újabb ok arra, hogy a szakszervezetek ragaszkodjanak ahhoz, hogy az ilyen egyezmények előkészítésébe és a végrehajtás ellenőrzésébe bevonják őket. A Costa Rica és Mexikó között létrejött egyezmény kifejezetten kizárta a szakszervezeteket mindennemű részvételi lehetőségből.

Edwards⁷ rámutatott, hogy a kereskedelem liberalizálására vonatkozó érvek a fejlődő és a fejlett ipari országokban egyaránt zavarosak és egyre inkább ideológiai jellegűek, főleg, ha a tömeges dereguláció és a laissez-faire gazdaságpolitika zabolátlán

⁷ S. Edwards, „Openness, trade liberalisation and growth in developing countries” (Nyitottság, a kereskedelem liberalizációja és növekedés a fejlődő országokban). In: Journal of Economic Literature, 31. kötet, 1993. szeptember, p. 1365.

megvalósításáról van szó. Johnson⁸ utalt rá, hogy a kormányokat ez már saját pénzügyi politikájuk megvalósításában is korlátozza.

Bizonyos mértékig figyelembe kell venni például az olyan országokat, amelyek egymással kereskednek, csak hogy a komparatív előnyöket tekintve jelentős egyensúlyhiány állapítható meg. Ilyen helyzetekre a gazdasági elmélet azt javasolja, hogy a gyengébb nemzetgazdaságoknak termelésük nagy részét meg kell szüntetniük. Többé-kevésbé ez történt a német újraegyesítés után a volt NDK-ban. Kelet-Németország szerencsés volt (a volt szovjet tömb más országaival ellentétben), mert a régi NSZK a világ egyik leggazdagabb és leghatalmasabb nemzetgazdaságával rendelkezett és volt elegendő anyagi eszköze ahhoz, hogy Keleten a gazdaság újjáépítését lehetővé tegye.

Ilyen lehetőség sok már országnak nem adatik meg, és éppen ezért egyre inkább megkérdőjelezhető az a feltételezés, hogy a szabad kereskedelem mindig csak előnyöket hoz. Vannak, akik különbséget tesznek a nyílt és a feltételekhez kötött kereskedelem között, hogy rávilágítsanak arra, hogy ennél a vitánál nem a szabad kereskedelem és a protekcionizmus mint két szélsőpont közötti választásról van szó. A megkülönböztetés hasonlít a fentiekben már vázolt szabad és tisztességes/irányított kereskedelem megkülönböztetésére. Az Amerikai Egyesült Vasas Szakszervezet az irányított kereskedelem négy lényeges elemét az alábbiak szerint foglalta össze:

⁸ Michael Johnson, *Structural Adjustment, Growth and Development: an Overview of the Issues* (Szerkezet-átalakítás, növekedés és fejlődés) Az ausztrál Új-Dél-Wales-i Egyetem Közzolgálati Kutató Intézete által a KSZI 1994. Bankokban tartott szemináriumra alkalmával készített tanulmány, amely részletesen foglalkozik S. Edwards munkájával.

- Ágazatok szerint alakulna ki, mint például a Kanada és az USA közötti autóegyezmény vagy amilyen az EGK alapítása idején a vas, a szén és az acélipari ágazatban kezdődött.
- Tartalmazná a szociális és környezetvédelmi feltételeket a szociális dömping elkerülésére.
- Szerves részét képezné egy ipari stratégiának, amellyel tanulmányunk egy másik részében foglalkozunk.
- Eleve betervezné a struktúraváltási költségeket és az átalakítási folyamattal járó szociális problémák kezelését, nehogy a gazdaságtalan tevékenységek felszámolásakor a terheket egyedül és hirtelen a hatalom nélküli munkavállalóknak és szakszervezeteiknek kelljen viselniük.

A GATT uruguay-i konferenciája a multinacionális konszernek számára kedvező szellemi tulajdonjogokról és beruházási célokról szóló záradékokat fogadott el. Az előbbieket a multinacionális konszerneknek lehetővé teszik, hogy a fejlődő országok bioszférájának lényegi vegyi tartalmát saját részükre szabadalmaztassák, miáltal ezek az országok hátrányba kerülnek. A beruházásokról szóló GATT-rendelkezések lehetővé teszik, hogy a nyereséget 100%-ig kivigyék az országból, anélkül, hogy hazai munkavállalókat kellene foglalkoztatniuk, ami tisztességtelen előnyt jelent a multinacionális konszerneknek az adott ország munkavállalóival szemben, és ráadásul veszélyezteti az ottani munkahelyeket, sőt az állami szuverenitást magát is:

Az, hogy a szolgáltatások napjainkra már kereskedelmi kategóriává váltak, azt jelenti, hogy a közszféra tevékenységét mind a fejlődő mind a fejlett ipari országokban komolyan fenyegetik ezek a negatív fejlemények.

A szociális záradék

A nemzetközi szakszervezeti mozgalom néhány éve azon munkálkodik, hogy a nemzetközi kereskedelmi egyezményekben és a kétoldalú segítségnyújtási és támogatási programokba egy ún. „szociális záradék” is belekerüljön. Ebben megjelenne az a kötelezettség, hogy a szakszervezeti jogokat, az egyesülési szabadságot és a kollektív tárgyalásokat tiszteletben tartják, mielőtt egy állam a piacra kerülés azon előnyeit kihasználhatná, amelyeket különböző kereskedelmi egyezmények, mint (a Világkereskedelmi Szervezet /angol rövidítése WTO/ keretében) a GATT vagy a Lomé-i Egyezmény, nyújtanak.

Az SZSZNSZ javaslataira építve a TUAC megfogalmazta, hogy a szociális záradéknak mire kellene feltétlenül kiterjednie: egyesülési szabadság, egyesülési jog, kollektív tárgyalásokhoz való jog; a kényszermunka és a gyermekmunka betiltása, a legalacsonyabb munkaképes életkor törvényes szabályozása, a diszkrimináció mellőzése a foglalkoztatásban. Egyre többen sürgetik azt is, hogy a munkaidő korlátozása is kerüljön a záradékba: talán szükség volna egy szakszervezeti kampányra arról, hogy egy olyan világban, amely tele van munkanélkülivel, erkölcstelen a rendszeres túlóráztatás. Mindezt egyre nagyobb az érdeklődés egy olyan megoldás iránt, amely a munkaidő csökkentésében látja a munkanélküliségi problémák leküzdésének eszközt. Erre a tanulmány más helyén még visszatérünk. A TUAC külön kihangsúlyozta, hogy a szociális záradék nem jelent protekcionizmust, és nem jelenti egy speciális globális minimális bér kioroszakolt meghatározását, és ugyanígy nem jelenti a munkavédelmi szabályozás és más ILO-normák speciális megfogalmazását, vagy a lehetetlen normák megsértőinek közvetlen megbüntetését. Az SZSZNSZ kiadott egy tanulmányt arról, hogy mit tart lehetséges eljárásmódnak a szociális záradék megsértése okán benyújtott panaszok kezelésére. Ennek legfontosabb pontjai a következők:

- az ILO és a Nemzetközi Kereskedelmi Szervezet (WTO) közös tanácskozó testülete ellenőrzi a szociális záradék betartását,
- a benyújtott panaszokat lényegében ugyanúgy kezelik, mint az ILO-hoz beérkező panaszokat, teljes kivizsgálásra kerül sor és a közös tanácskozó testület valamennyi ajánlását elsősorban a bepanaszolt kormánynak címezik, amely szükség esetén megkapja mindazt a szükséges technikai és egyéb segítséget, ami a rendelkezések betartásához kell,
- ezek az első lépések egy-két évet vesznek igénybe, és majd csak két további év múlva értékelik a szabályok (normák) betartásában elért haladást,
- ahol egyértelmű lépéseket tettek, egy-két évet adnak, hogy azok „konszolidálódhassanak”,
- ahol nem értek el haladást, „figyelmeztetik” az adott kormányt, hogy hivatalosan feljelentik a WTO-Tanácsnál, hogy az megtegye a megfelelő kereskedelmi büntető intézkedéseket. Utóbbiakat az adott kormány reagálásától függően több éven keresztül alkalmazzák.

Ez nyilván nem olyan eljárást tűz ki célul, amelyet egy olyan kormány, amely rövid távú protekcionista előnyökre pályázik, elfogadna: Az SZSZNSZ által javasolt záradék szövegét beleveszik a GATT és hasonló egyezmények szövegébe:

A szerződő felek készek lépéseket tenni annak érdekében, hogy biztosíthassák azon minimális munkaügyi normák tiszteletben tartását, amelyet a GATT és az ILO által kijelölt tanácskozó testület állapít meg, beleértve az egyesülési szabadságot, a kollektív tárgyalásokhoz való jogot, a minimális munkaképes életkort, a diszkriminációt, az azonos bérezést és a kényszermunkát is.

A szociális záradék nem olyan klauzula, amely ki akarná zárni az alacsony bérekkel előállított termékeket, feltéve, hogy ezek a bérek a szakszervezetek és a munkaadók között folytatott tényleges bértárgyalások eredményeként jönnek létre. Jó lenne, ha a szociális záradék mindennemű támogatásakor a szakszervezetek egyben hangsúlyoznák, hogy egy ilyen klauzulának a kormány vagy más érdekcsoportok által protektionista célokra való felhasználását határozottan visszautasítják.

Egyes ázsiai országok vezető politikusai e felsorolt jogok közül sokat megsértének. Ellenzi a munkavállalók szabadságát, miközben azt állítják, hogy a szabad piacért szállnak síkra. Rendkívül fontos, hogy a szakszervezetek kampányokat szervezzenek, és saját kormányaiknál lobbyzzanak annak érdekében, hogy a szavakat tett kövesse és támogassák a szabadon kialakított gazdasági formákat. Az ázsiai vezető politikusokkal meg kell értenni, hogy a szociális dömping számukra is hátrányos.

Tipikus példa erre Malaysia, ahol a francia állami elektronikai vállalattal, a Thomsonnal béremlésben tudtak megállapodni. A Thomson közvetlen reakciója Malaysiában – amely aligha tartozik a munkavállalók és a szakszervezetek paradicsomához, főleg pedig nem ebben az iparágban – az volt, hogy bejelentette: a termelést Kínába helyezi át, ahol kevesebb a munkavállalói jog.

Aki mélyrehatóan akarja vizsgálni, hogy a minimális bér kérdése (ha nem is a szociális záradék részeként) miként kezelhető, olvassa el azt a költségelemzést, amely kimutatja, hogy mindez mit jelentene a bangladesi textilipar számára. Richard Rothstein^{*} ezt az iparágat veszi példának, hogy miként lehet alátámasztani

azt a követelést, hogy a bangladesi textilmunkások jelenlegi 25 Centes órabérét öt év alatt olyan számítási képlet segítségével hogyan kellene 83 Centre emelni, amely figyelembe veszi Banglades gazdasági fejlettségét.

Rothstein cáfolja egyes ázsiai politikusoknak azt az állítását, hogy az életszínvonal, a bérek és a szakszervezeti jogok a gazdasági növekedésből adódnak:

A NVA által ösztönzött makrogazdasági eljárási módok és a szabad tőke versenye mellett a reálbérek a termelékenység emelkedése mellett inkább csökkennek, mintsem emelkednének.

Számos fejlődő ország tudatosan csökkentette az elmúlt években a béreket és liberalizálta a gyermekmunkára vonatkozó rendelkezéseket, úgyhogy a munkaköltségek gyorsabban csökkennek, mint ahogy a termelékenység emelkedik. 1980-tól 1989-ig Mexikóban a versenyszférában 24%-kal csökkent a reálbér, miközben az ipari termelés 28%-kal nőtt. Bangladesben 20%-kal emelkedett a termelékenység, a bérek azonos szinten maradtak.

Rothstein ezután bebizonyítja, hogy lehetőség van arra is, hogy azokat a költségnemeket, amelyek a nemzetközi piacra kerülnek, különítsék el, úgyhogy a hazai piacon nem mutatkozik kisértő hatás. Példáját az 1938-as amerikai törvényre alapozza a tisztességes munkanormákról, amely szerint minden USA államnak, amely bizonyos termékkel egy másikkal kereskedett, a gyermekmunkára és a minimális bére vonatkozó normákat kizárólag a kereskedelem tárgyát képező termékekre kellett betartatnia.

Miután a GATT legutóbbi konferenciáján Marakeshben felvetek egy szociális záradékot a Világkereskedelmi Szervezet első

^{*} Richard Rothstein, „The global hiring hall: why we need worldwide labour standards” (Miert van szükség világszintű munkaügyi normákra) In: The American Prospect, 1994. tavaszi 17. száma, p. 54-61.

munkaprogramjába, az is fontos, hogy a NVA és A Világbank politikájának (vagy magatartási kódexének) megváltoztatását sikerüljön elérni, hogy a szervezetek munkatársai és tanácsadói legyenek kötelesek egy ilyen szociális záradékot végrehajtani az intézmények saját programjaiban.

Foglalkoztatási biztonság

A jól fizetett és biztos munkahelyek létesítése elengedhetetlen a munkavállalók és az egészséges nemzetgazdaság számára egyaránt. A kormányok azt állítják, hogy ezért lépnek fel, miközben olyan politikát valósítanak meg, amely alacsony bérekkel jár vagy legalábbis azt teszi lehetővé. Sok kormány és munkaadó fenyegeti saját munkavállalóit azzal, hogy a kapun kívül rengetegen várnak. A szakszervezeteknek hangsúlyozniuk kell a munkavállalók közötti szolidaritás szükségességét nemzeti és globális szinten egyaránt.

A TUAC elkezdte a kormányokat és a munkaadókat arról meggyőzni, hogy gondolják újra a termelékenységgel kapcsolatos álláspontjukat. A munkavállalóknak azt mondták, hogy a termelékenység emelése „jó dolog”, ami elméletben persze igaz is. Csakhogy, amikor a munkavállalók azt látják, hogy a saját termelékenységükből származó nyereséget a munkaadó vagy az állam nyeli le, miközben munkahelyek szűnnek meg, már korántsem olyan bizonyosak a dolgban. A Fülöp-szigetek elnöke, Fidel Ramos például a következőket nyilatkozta:

Hallani sem akarok arról, hogy a béreknek és a termelékenységnek kézen fogva kell járniuk. A bérköltségeket szigorúan ellenőrizni kell. Jegyezzék meg jól, mert ez a túlélés ára (a gyáriparosokhoz beszélt) és az eszközök

annak, hogy nemzetközi versenyképességünket javíthassuk.¹⁰

A szakszervezeteknek követelniük kell, hogy az új technológiákat emberekre szabott programalkalmazások révén a munkásélet minőségének javítására és a munkaszervezés rugalmasabbá tételére használják. A szakszervezeteknek ezen túlmenően kollektív megállapodások segítségével meg kell védeniük a munkavállalókat attól, hogy a munkaadók a munkahelyek elköltöztetéséből, szétforgácsolásából, valamint deregulációjából húzzanak hasznot. A nagyobb termelékenység és a rugalmasabb munkaszervezés nem vezethet az állandó foglalkoztatási létszám csökkentéséhez és a marginális vagy részmunkaidős foglalkoztatás növeléséhez. A szakszervezetek használják fel ezeket az alábbiak követelésére:

- olyan intenzív munkát igénylő tevékenységeket finanszírozzanak, amelyek pozitívan hatnak a foglalkoztatásra,
- a nyereséget igazságosan osszák el a közösségen belül,
- emeljék a foglalkoztatott létszámot, mivel az új fizetett szolgáltatások, termékek és a képzés több munkát követelnek, nem pedig kevesebbet,
- az önkéntes, nem fizetett munkát változtassák fizetett munkára.

Az utolsó ponthoz meg kívánjuk jegyezni, hogy a sok nő által végzett, önkéntes, nem fizetett munka közvetlen következménye a piac kudarcának, amely a közszolgáltat számos területének privatizációját követi.

¹⁰ Clairmont, i.m. p. 21.

Ipar- és foglalkoztatáspolitikai

A fentiekben túlmenően minden ágazatra ki kell dolgozni a megfelelő fejlesztési stratégiát. Az állami szektorra például igaz, – mint fentebb rámutattunk –, hogy vannak esetek, amikor túlfoglalkoztatás és az eszközök rossz felhasználása történik, főként a fejlődő országokban, ahol az autoriter és/vagy korrupt rezsimiek a közszférát arra használják, hogy saját támogatásukat erősítsék vele és a hű alattvalókat vezető pozíciókkal jutalmazák. Ha egyszer elfogadják, hogy a túlfoglalkoztatás az alacsony bérszínvonal ellenére arra vezethető vissza, hogy a munkahely biztonságosnak tűnik és az állam öregsgéi nyugdíjat szavatol, az állam olyan nemzeti megelőző vagy nyugdíjrendszerek felállításán dolgozhat, amelyeket a magánszektor munkavállalói is igénybe vehetnek. Az is lehetséges, hogy a foglalkoztatási védelmet/képzést nyújtó rendszerek (lásd alább) a munkavállalókat nagyobb mobilitásra serkentik. A közszolgálat munkavállalói nem vállalnak nem produktív szolgálatot, és a legtöbb azt részesítendő előnyben, ha hasznos lehetne a köz számára. Vajon miért maradtak különben olyan sokan és annyi ideig a közszférában még akkor is, ha hosszabb időn át nem kaptak fizetést?

Ha egyezzer a Gazdasági és Szociális tanács és a Világbank elismeri, hogy az alacsony fizetés az oka a korrupciónak, az alacsony termelékenységnek és a megszámlálhatatlan mellékfoglalkozásnak számos afrikai közszolgálatban, ki kell dolgozni egy béremelési ütemtervet. Az Északon működő szakszervezeteknek szolidárisan együtt kell működniük a déliekkel, hogy egy ilyen eredmény megszülethessék. Ugyanez lenne a teendő a magánszektorban, ha a kormányok és a munkaadók komolyan gondolják, hogy a béreknek lépést kell tartaniuk a termelékenységgel.

Van két, egymással összefüggő követelmény, amely az ésszerű ipar- és foglalkoztatáspolitikát elősegíti: az egyik az a követel-

mény, hogy az állam pénzügyileg támogassa a kutatási és fejlesztési programokat, ami az ipart is arra ösztönzi, hogy ezeket finanszírozza, a másik a speciális regionális fejlesztések és programok követelménye.

Vannak szakszervezetek, amelyek azt vizsgálják, vajon az a takтика előnyös volna-e, ha ad hoc szövetséget kötnének a kis- és középvüzekekkel, amelyeket a kormányok és a multinacionális konszernek gyakran hátrányos helyzetbe hoznak és amelyek az adott ágazaton belül azonos érdekeltségűek a munkavállalókkal és a szakszervezetekkel.

Az állami szektor szerepe egy erős gazdaságban

Az alábbiakban felvetett kérdések a közszolgálatnak a bruttó hazai össztermékhez való tényleges gazdasági hozzájárulását ill. potenciális hozzájárulását vizsgálják. Utóbbi arra vonatkozik, hogy feltételeken elfogadjuk Robert Reich USA munkaügyi miniszter elképzeléseit az állami kiadások különböző formáira vonatkozó számviteli módszerekről. Nagyon jelentős állami pénz megy azáltal is veszendőbe, hogy a rossz (vagy szándékos) kormánypolitika olyan költségeket okoz, amelyek munkanélküliség, betegség, vagy annak következtében keletkeznek, hogy a nők nem játszhatnak szerepet a gazdaságban stb.

Az állami szektor és annak gazdasági szerepe

A KSZI és tagszervezetei alapvetően az állami szektor szerepének kiszélesítéséért szállnak síkra a beruházások és a gazdasági növekedés irányításában és támogatásában. Ez olyan kérdés, amelyről a közszolgálati szektor szakszervezeteinek rengeteg

anyag áll a rendelkezésére, amely a saját országuk szükségleteivel foglalkozik.

Mindazonáltal meg kell állapítani, hogy a kormányok meglepően nagy száma még sohasem hallott ezekről a szakaszvezetési érvekről, legalábbis ezt állítják. Ez főnként ott érvényes, ahol a kormányok a Nemzetközi Valutaalap vagy a Világbank parancsait voltak kénytelen követni. Némely kormány, amely a Világbank és a NVA politikájának kritikai elemzését végzi, azt állítja, hogy a privatizáció szociális kihatásairól és az ezzel összefüggő „gyógymódokról” még sohasem mondott nekik senki semmit.

A közszolgálati szakszervezetek feladata, hogy ezeket a kormányokat felvilágosítsák, hogy a jó beruházási stratégiákat támogatják, sőt követelik is a kormányzattól. Nem szabad kizárólag a Világbankra és a NVA-ra hagyni, hogy a kormány rossz beruházásait kritizálja. Az állami szektor munkavállalói szolid, megbízható beruházási politikát és az állami szektor megbízható menedzselését követelik, minden mást nyilvánosan utasítsanak el. A szolid, megbízható politika eléréséhez a szakszervezetek követeljük az állami és a magán szolgáltatók átfogó elemzését, hogy a döntések, főként, ha beruházásokról van szó, tényeken, ne pedig ideológián alapuljanak és valós összehasonlítási eredmények születessenek, ne pedig egymással össze nem vethető hasonlítsanak.

Nem minden kormány van például tudatában annak, hogy a Világbank és a NVA közsférára vonatkozó érvelését olyannyira a feje tétjére lehet állítani, hogy az állami szektort támogatják. Számos közszolgálat, amelyet a KSZI a demokrácia szempontjából lényegesnek tart, rendkívül fontos szerepet játszik a munkavállalók hatalmának megteremtésében, valamint a jólét elosztásában és elterjesztésében. Ezek:

- a szállítás, az energia, a kommunikáció, a víz- és csatornaellátás, a lakásépítés és más intézmények gazdasági infrastruktúrája,
- átfogó állami egészségügy,
- képzés és szakképzés, amely minden korcsoportnak ad lehetőségeket, a gyermekgondozást beleértve,
- megfelelő és átfogó szociális biztonság minden rászoruló ember számára,
- erős intézmények a természetes környezet védelmére, amelyek összeegyeztethetők az elfogadható fejlődéssel,
- bel- és külbiztonsági intézmények, például rendőrség, közlekedés, honvédelem, tűzvédelem fenntartása,
- igazságos és független jog-, igazságügyi és büntetőrendszer,
- munkaerő-közvetítés és munkaerő-piaci szolgáltatások,
- kulturális és szabadidős szolgáltatások, beleértve a rádiót, a közparkokat és a nemzeti parkokat,
- külügyi kapcsolatokért és nemzetközi kereskedelemért felelős intézmények,
- banki, pénzügyi és biztosítási szolgáltatások,
- a gazdasági és kereskedelmi szabályozással és támogatással foglalkozó intézmények,
- mezőgazdasági szaktanácsadó és támogató szolgáltatások,
- adórendszerek és szolgáltatások.

Előfordul, hogy az állami szektor bizonyos szolgáltatások, ún. tranzakciós költségeiben hatékonyabb a magánszekternél. Ha az igazságügyi rendszerben mindenkinek harcolnia kellene a saját igazáért, rengeteg költség keletkezne az áldozatoknak, és nagy volna a bizonytalanság, amely aláásná a gazdaságba vetett bizalmat. Az állami rendszer jobban kihasználja a forrásokat, még akkor is, ha nagyon sok magán fenntartót támogat.

Egy másik példa az Amerikában folyó vita az egészségügyi ellátásról. Mindenki tudja, hogy egy olyan rendszer esetében, ahol

mindenkinek fizetnie kell betegbiztosítási járulékot, lényegesen nagyobbak a működési költségek, mint minden egyéb rendszer esetében, miközben még mindig 40 millió amerikai nem élvezi a biztosítás védelmét.

Az USA példája világosan megmutatja, hogy a szakszervezeteknek valódi és tárgyszerű vitát kell kezdeményezniük arról, hogy az államot és az általa nyújtott szolgáltatásokat és tevékenységet miként kell/lehet finanszírozni. Számos tagszervezetünk használta fel Brendan Martinnek a KSZI megbízásából írott könyvét, amelynek „A köz érdekében?” a címe. Ez a könyv egyrészt kritizálja a jelenlegi politikát, amely erősen közszolgálat-ellenes, másrészt alternatív javaslatokkal szolgál. A KSZI most mérlegeli a követ folytatásának kiadását, amely különösen azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy a közszolgálatban végrehajtott reformok közül szakszervezeti szemmel melyek voltak sikeresek és melyek erősítették az állami szektor szerepét.

Meg kell jegyezni, hogy számos országban a GDP 40-60%-a esik a közkiadásokra vagy az állami szektorra. A jobboldali beállítottságú közigazdászok és kormányok mindazonáltal úgy tesznek, mintha el lehetne siklani afelett, hogy az állami szektor saját piacként (munkaerőpiacként) működik és mintha az valamiféle titkos fekete doboz volna, amelyet sehogy sem lehet elemezni, vagy mintha pattanás volna a magánszektor hátán. A közszolgálati szakszervezetek készítenének és mutassanak be elemzéseket arról, hogy ez a hatalmas szektor miként működik, és milyen dinamikus kapcsolatban van más gazdasági ágazatokkal. Mutassanak rá azokra a tanulságokra, amelyeket ebből a magánszektor levonhat. Több országban jelentős devizabevétel származik az állami szektor tevékenységéből, a szolgáltatásokat is beleértve.

Ez a tanulmány számtalan példát hoz arra a szerepre, amelyet az állami szektor és az állami kiadások a beruházásoknál játszhatnak. Anélkül, hogy ismétlésekbe bocsátkoznánk, le kell szögezni, hogy az ilyen beruházások nem korlátozódnak infrastrukturális fejlesztésekre (utak, hidak, iskolák építése, hírközlés stb.), hanem olyan területekre is kiterjednek, mint a képzés, lakásfejlesztés, esélyegyenlőséget szolgáló programok, egészségügyi ellátás stb.

Mutassanak rá, hogy a szolgáltatásban a termelékenység emelkedése árcsökkenéshez vezethet, miközben a bérek emelkednek és egyre többen képesek ilyen szolgáltatásokat megfizetni. Az ilyen szolgáltatások, a közszolgálatot is beleértve, jó munkahelyeket kínálhatnak, ha az igazságos társadalom gondoskodik arról, hogy a bérek lépést tartsanak a termelékenység növekedésével.

A közszolgálati szakszervezeteknek támogatniuk kell az állami és a magánszektor teljesítményeinek elemzését: ahol a piac kudarca vagy piac hiánya számos régióban és helységeben, az állami szektor átfogóbb szociális céljai a profitorientált magánszektorral szemben oda vezethetnek, hogy le lehet rövidíteni az utakat.

A vegyes gazdaság

Az elemzés során a két szektort úgy kell tekinteni, mint a madár két szárnyát: a repüléshez mindkettőre szükség van. Az egyik oka annak, hogy számos ország miért élt át a harmincas években olyan hirtelen és katasztrofális depressziót, abban volt, hogy a nagyon konzervatív kormányok, mint a kanadai, az USA-beli és az Új-Zélandi a húszas években kíméletlenül nekimentek az állami szektornak és az infrastruktúrának. Amikor azután bekö-

vetkezett a magánszektor valóságos válsága, a madárnak már nem volt állami „szárnya”, amellyel leszállhatott volna a földre, így kényszerűen le kellett zuhannia.

Ebben az analógiában az a problematikus, hogy az egyik „szárny” vagy a másik állami vagy magán. A valóságban a legtöbb sikeres nemzetgazdaságban nagyon sok vállalat vegyes, tehát részben állami, részben magán. A magánszektorban az állami vállalatokban való részvételét itt nem vizsgáljuk, de gondoskodni kell arról, hogy vegyes formák esetében, ahol ilyenek vannak, nem az a követelmény, hogy a tisztán piaci filozófia alapján működjenek. Lehet olyan intézkedéseket hozni, hogy egy ilyen vállalat szociális célokat kövessen és az ebből származó pluszköltségeit az állam finanszírozza.

Ennek a koncepciónak a része az is, hogy nem lehet úgy tenni, mintha az állami és a magánszektor egymástól függetlenül létezhetne. Ez a következő példából is világosan kitetszik. Egy magán olajtársaság állami vezetéket használ, hogy termékeit egy másik magánvállalathoz továbbítsa, amely azt feldolgozza és az állami vasúttal egy magántulajdonban lévő gyárba továbbítja, ahol állami elektromos energiával és magán agyagból téglát gyártanak, amit magán tehergépkocsikkal az állami utakon magán építési vállalkozóhoz fuvaroznak, aki állami telken állami lakásokat épít magánemberek számára, akik állami lakásépítési szövetkezettől vesznek fel hitelt. Az állami és a magán keveredése országunként és időszakunként változó ugyan, mégis boldogság volna azt állítani, hogy ennek a folyamatnak az állami része improduktív.

Konkrét példa az állami szektorral összefüggő követelésekre az ESZSZ Európai Közszolgálati Bizottsága, amely 1993-ban kiadott egy közszolgálati chartát „Közszolgálatok Európa népei számára” címmel. A közszolgálatokat ebben az összefüggésben

olyan alapnak tekintik, amelyen olyan képzés, kutatás, infrastruktúra és igazgatás épülhet ki, ami Európát nagyon termelékeny, nemzetközileg versenyképes gazdasággal rendelkezik magas bérszínvonal mellett. Nagyon fontos, hogy más régiókra is kidolgozásra kerüljenek hasonló javaslatok, különösen a regionális kereskedelmi blokkokon belül.

Meg kell jegyezni, hogy az infrastrukturális fejlesztési igény a Harmadik Világ nagy részén igen jelentős és kifizetődik, mert egyrészt közvetlenül teremt munkahelyeket Északon és Délén egyaránt, másrészt olyan alapokat teremt, amelyekben a Dél önálló kereskedelmet folytathat. A szakszervezetek feladata itt az, hogy követeljék a tőke e célra történő mobilizálását. Lényegében ugyanez vonatkozik Közép- és Kelet-Európára is.

A szociális bér

Az egészségügyi ellátás, az oktatási és szociális szolgáltatások, a lakásépítés, a környezetvédelem és más állami programok és szolgáltatások megerősítése elengedhetetlen. Ez különösképpen több és jobb intézményt és szolgálatot jelent a gyermek- és idősgondozásban, hogy a demográfiai változásoknak megfelelhessünk. Amikor a szociális bérekről és a kirekesztettek bevonásáról vitatkoznak, a szakszervezetek jelentős támogatást kaphatnának a nyilvánosságtól, ha a „társadalmi szolidaritás” szemszögéből közelítenék meg ezt a problémakört.

Azt a munkát, amit a KSZI például az „Európa: egy öregedő népesség” c. kiadványával elvégzett, meg kell vizsgálni annak a szociálpolitikára való kihatásaira nézve, mind az egyes ember és a család szintjén, mind azoknak a képzése tekintetében, akik

velük foglalkoznak. A demográfiai változások üteme néhány országban olyannyira gyors (japánban például), hogy a következő évtizedben a nagyon idősök (85 év felettiek) növekvő csoportjának ellátásához szükséges infrastruktúra és képzés nagyon sok új munkahelyet teremtet.

A szakszervezetek sok érve olyan személyiségek támogatását is kivívna, mint Clinton és mások, akik elismerik az állami és szociális beruházások szükségességét. Olykor azonban az emberek – mint a Delors-féle Könyv is – abból indulnak ki, hogy ezeket a beruházásokat nem plusz pénzből kell finanszírozni, hanem más programoktól kell elvonni, vagy privatizálni kell a szolgáltatásokat ill. csökkenteni a közszolgálati munkavállalók bérét. A számos kormány által helyeselt „progresszív politikát” mindenesetre részletesen elemezni kell, hiszen ezek az állami kiadások csökkentésének vagy befagyasztásának lehetőségét abban látják, hogy a szolgáltatásokat privatizálják, és sokan aktívan követik azt a politikát is, hogy a szolgáltatások finanszírozását leválasztják az államról.

A fentiekben már ismertettük a konzervatívok szolgáltatásokról vallott felfogását. Az egyik érv, amelyet a szakszervezetek hathatósan be tudnak vetni, mert a kormányok számára kinos, a következő: a szolgáltatási és adórendszereket úgy kell kialakítani, hogy azok ne váljanak szegénységi csapdává a munkavállalók számára: ha valaki pénzt keres és szolgáltatást vesz igénybe, úgy megadóztatják, hogy jobban jön ki, ha nem dolgozik, ha az ember viszont nem fogad el egy munkát, elveszíti a szolgáltatás iránti jogosultságát...

A konzervatív ideológusok azon állításával kapcsolatban, miszerint a munkanélküli segély „elhájasít és ellustít”, érdekes meg-

állapítani, hogy az új kutatások az elterjedt véleménnyel ellentétben bizonyították: a munkanélküli járadékban részesülők jobban igyekeznek munkát találni, mint azok, akik nem kapnak ilyen ellátást."

A kirekesztettek

Rendkívül fontos igény, hogy a hátrányos helyzetű és kirekesztett csoportok, a nők, a nyugdíjasok, a fiatalok, az idősebb munkanélküliek, a bennszülött és törzsi népek hozzátartozói, a csökkent képességűek, a homoszexuális/leszbikus munkavállalók, a szegények és a gyermekek szükségletei megfelelően kielégítésre kerüljenek. Itt azonban nagyon óvatosnak kell lenni. Sok konzervatív ugyanezt mondaná, csak hogy ők célirányos szociálpolitikáért szállnak síkra, amely valójában az általános szociálpolitikát tenné tönkre. Olyan politikát követnek, amely támogatja a nők és a nyugdíjasok önkéntes ingyenmunkáját, vagy arra hagyatkoznak, hogy lényeges szociális programok valósuljanak meg az önkéntes szektorban.

Azok a konzervatívok, akik a célirányos szolgáltatásokért szállnak síkra, nagyon alacsony szintre helyezik majd az alapellátást is. Gondoskodni kell arról, hogy a kormányok jobban ügyeljenek a demográfiai tényezőkre. Ha a legszegényebb és a legveszélyeztetettebb nemzetek vagy társadalmi csoportok védelmét leépítjük, az társadalmi bizonytalansághoz, nagyobb születési számhoz, nagyobb szegénységhez és a kirekesztés más tüneteéhez, továbbá a társadalmi szolidaritás összeomlásához vezet. A gyermekmunkát és a kényszermunkát (főként a börtönmunkát) tiltó törvények nagyon fontosak. A szakszervezetnek az

"Michel Fromont „Auswege aus der Arbeitslosigkeit” (Kiutak a munkanélküliségből) In: Die Welt der Arbeit, Az ILO folyóirata, 1994. 7. márciusi szám. p. 14-15.

esélyegyenlőséget és a diszkrimináció minden formájának elutasítását kell a zászlajukra tűzniük.

A kirekesztetteknek szóló programok finanszírozásának „problémája” részben itt is álprobléma, amely azon a feltételezésen alapszik, hogy soha többé nem lesz teljes foglalkoztatottság. A szakszervezeteknek keményen kell harcolniuk e megközelítés ellen. Ennek prioritást kell kapnia a követelések között. Némely kommentátor nyilatkozta, hogy a számos országban tapasztalható születéscsökkenés (egyik országban később, mint a másikban) az aktív lakosság részének csökkenéséhez vezet és nyomást gyakorolhatnak abba az irányba, hogy a nyugdíjkorhatárt munkaerőhiány és nem a deficités nyugdíjalapok miatt emeljék fel.

Az sem feltételezhető, hogy az e programokra használt eszközök nem hoznának közvetlen hasznót a makrogazdaságnak. A kanadai kormány adataiból kitűnt, hogy a munkanélküliségi biztosításra fordított kiadások recesszió idején a GDP csökkenését 10-12%-kal, a munkahelyek csökkenését pedig 10-14%-kal mérsékeltek. Az effajta programokat pontosan meg lehet határozni, hogy azokat a munkaadókat/gyáriparosokat lehessen jutalmazni, akik kevesebb munkanélküliséget „okoznak” és azokat, akik többet, azzal terhelni, hogy a kihatásoknak megfelelő bírságot fizessenek.

Oktatás és szakképzés

A munkavállalók szakképzése és általában az oktatási színvonal emelése annak érdekében, hogy a folytonosan változó igényekhez alkalmazkodni tudjanak, igen fontos jellemzője nem egy sikeres nemzetgazdaságnak, elsősorban Kelet-Ázsiának. Az OECD és a Clinton-kormány ezt hangsúlyozzák. A TUAC azt az álláspontot képviseli, hogy a képzést össze kell kapcsolni a

foglalkoztatási biztonsággal, hogy a munkavállalók pozitíven reagáljanak, mert a változás közben biztonságban érzik magukat és nem húzódnak vissza a változás elleni konzervatív magatartásba.

Néhány kommentátor utalt arra, hogy a szakszervezetek talán sokkal jobban érdekeltek volnának a szervezet-átalakításban, ha a kormányok és a munkaadók, akik a munkahelyek biztonságát nem tudják vagy nem akarják garantálni, legalább átváltanának egy olyan politikára, amely a foglalkoztatás biztonságát garantálja. Ehhez hozzátartozna egy nemzeti és nemzetközi politika, amely garantálja, hogy a nyugdíjakat és más öregségi járadékokat az egyik munkahelyről át lehessen vinni a másikra és az állam aktív munkaerő-piaci politikát folytat.

Ez azt jelentené, hogy az állami munkaközvetítőket annyira meg kellene erősíteni, hogy a munkavállalóknak – átképzéssel – segítséget tudjanak nyújtani abban, hogy jelentősebb jövedelemcsökkenés nélkül más munkahelyet találjanak maguknak. A KSZI 25. kongresszusán 1993-ban elfogadott határozat támogatja azt az elképzelést, hogy az állam ne csak a munkaközvetítés technikai oldalával foglalkozzék. Megkérdőjelezi azt az állítást, miszerint a magánszektor „emiatt” az állami munkaközvetítést helyettesíthetné. Az ILO közzétett egy tanulmányt az aktív munkaerő-piaci politikáról¹², amelyben e közvetítő szolgálatok hatékonyabb és jobb munkáját ajánlják.

Ezek a szolgálatok, amelyek a legtöbbször túlterheltek és az ipari szerkezetátalakítás miatt teljesen új helyzet előtt

¹² ILO, Active Labour Market Policies in a Wider Policy Context (Aktív munkaerő-piaci politika szélesebb politikai kontextusban) ILO dokumentum száma: GB. 258/ESP2/5 1993.

állnak, szorosabban működjenek együtt ügyfelekkel, a munkavállalókkal és a munkaadókkal és legyenek sokkal nyitottabbak a helyi feltételek iránt.

A képzésnek azonban nem szabad a munkahelyi képzésre korlátozódnia. Az oktatásügy egészét az alternatív stratégia szerves részének kell tekinteni. Az UNDP¹³ /az ENSZ Fejlesztési Programja/ utal olyan kutatásokra, amelyek szerint a gazdasági növekedés 20-30%-a a táplálkozásban és az egészségügyben bekövetkezett javulásra vezethető vissza, míg a fejlődő országokban az írás-olvasás 1%-os javulása több mint 1%-os gazdasági növekedést vont maga után.

Az állam finanszírozása

Nem elegendő arról értekezni, hogy az államnak mit lehet és mit kellene tennie, s hogy milyen kiadásokat vállaljon. A közszolgálati szakszervezeteknek reális javaslatokat kell benyújtaniuk arra nézve, hogy az államot és annak tevékenységét mikől finanszírozzák. Nem csak egyszerűen arról van szó, hogy elegendő forrása legyen a közvetlenül állami szolgálatok finanszírozására: ide kell tartoznia az ipari fejlesztés, a kutatás és a fejlesztés, valamint a munkahelyteremtés finanszírozásának is.

Az elmúlt évtizedben és azon túl is, amikor a neoliberális ideológia a közszférában és a gazdasági és szociálpolitikában egyaránt dominált, a szakszervezeteket a jobb szolgáltatások legnagyobb akadályaként és tagjaikat a rossz minőségű szolgáltatások és a nagy állami kiadások legfőbb okaiként állították be. „Termelőként” a „fogyasztók” ellenségeiként mutatták be őket. A KSZI

¹³ AZ ENSZ Fejlesztési Programja, Human Development Report, 1993.

határozottan szembeszállt e durva torzítások ellen és rámutatott, hogy a közszolgálati munkavállalóknak és azoknak, akiket szolgálnak, közös az érdeke.

Az azonban csak akkor valószínűsíthető, hogy hatékonyan, ha a nyilvánosság folyamatosan tájékoztatást kap azokról az állandóan visszatérő kérdésekről és leglényegesebb elképzelésekről, amelyek bizonyos intézkedéseket megalapoznak vagy amelyekről ez feltételezhető. Bár a szakszervezetek a közszolgálatra mikroszinten koncentrálnak, vitáik és kampányaik során nem feledkezhetnek meg a közszféra és az állam szerepéről az átfogó társadalmi fejlődés keretében.

A makrogazdaság

Szükség van makrogazdasági politikára. Az SZSZNSZ szorgalmazza a makroszintű állami beavatkozáshoz való visszatérést: kamatszint-megállapítás, kevésbé szigorú infláció elleni harc, állami beruházások, nagyobb állami részvállalás a gazdaságban. A Hetek napolyi csúcserőkezletén 1994-ben a TUAC legfontosabb javaslatai az alábbiak voltak: alacsonyabb kamatok a növekedés elősegítésére, összehangolt és koordinált politika az ipari országok növekedésszöztönzése terén az infrastrukturális fejlesztések és a regionális fejlesztési programok támogatására, a piacok kiszélesítése a fejlett ipari és a fejlődő országokban a szegénység világszintű leküzdésével és a jövedelmi különbségek csökkentésével. Újjáépítési program kidolgozása Közép- és Kelet-Európa számára, szociális záradék beépítése valamennyi kereskedelmi és beruházási egyezménybe, új program kidolgozása a struktúra-átalakítás menedzselésére a munkaerőpiacokon és a munkahelyen.

Ezek közül nem egy ismétlése az eddig elmondottaknak. Összességükben azonban azt adják, amit a TUAC „New Global deal” (új globális kiegyezés) névvel illet. Feltétlenül hangsúlyoznunk kell, hogy ezt a munkát nem lehet nemzetállami szintre korlátozni. Nemzetközi és szupranacionális együttműködésre, sőt új intézményekre és szabályozásra van szükség a globális makrogazdaságban.

Az 1994 és 1996 közötti időszakban számos rendezvényre kerül sor a Bretton Woods-i intézmények „50 éves jubileuma” alkalmából. Figyelemre méltó, hogy az 1994-es G-7 csúcstalálkozón Clinton elnök és több más vezető politikus követelt egy új Bretton-Woods-szabályozást a világgazdaság segítésére. Bizonyos értelemben a makrogazdaság megint olyan témát szolgáltat a szakszervezeteknek, amellyel különösen aktívan kellene foglalkozniuk.

Érdeklődést váltottak ki a devizaspekulációk és azok hatásai az egyes nemzetgazdaságokra. Ha maga az USA nem képes más hatalmas nemzetgazdaságok jelentős és költséges támogatása nélkül megvédeni az USA-Dollárt, előfordulhat, hogy a kormányok hajlamosak lesznek odafigyelni alternatív javaslatokra. Ezeknek a nagy téttel járó játékoknak a többségében nincs nyertes – az egész világgazdaság óriási veszteséget szenved el. Ha egyszer a kormányok megszabadulnak attól a nyomástól, hogy hasra vágódjanak a tőkepiacok előtt, létrejöhet egy valódi mozgástér a növekedéshez és a teljes foglalkoztatást célul kitűző stratégiák megvalósításához.

Ugyan már említettük egyszer az állami szektor szerepéről folytatott vita kapcsán, mégis hangsúlyozzuk, hogy új munkahelyek teremtésére az állami infrastruktúra területén megvalósítható beruházásokkal kiváltható gazdasági növekedés potenciálja rendkívül nagy. A társadalomba és a jövőbe eszközölt valódi be-

ruházások jelentik a receptjét a fellendülésnek és a jövő generációk iránti törlesztésnek, akikről a mai generáció lopott vagy nagyon egoista tételekben vett kölcsön.

Térjünk vissza a kamatokra és a valutákra. Az afrikai országoktól az követelte az NVA és a Világbank, hogy értékeljék le a saját valutájukat. Ekei Etim (i.m. 4. oldal) megjegyzi, hogy az ENSZ 12 afrikai szerkezet-átalakítási programjára kiterjedő vizsgálatból kiderült, hogy az ilyen leértékelések után az exportbevételek alig nőttek, sőt, mivel a legtöbb afrikai exportcikk iránti kereslet rendkívül rugalmatlan – az áringadozások alig változtattak valamit a keresleten –, az afrikai valuták leértékelése az exportbevételek jelentős visszaeséséhez vezetett. Etim arra is rámutat, hogy a pénzforgalom és a hitelengedélyezés korlátozása alig hatott az inflációra, de Zambiában az 1980 és 1986 között érvényben volt bérstoppal összefüggésben az egy főre eső 600 USD jövedelemről 170 USD jövedelemre való visszaeséshez vezetett, miközben az infláció kerekén 60%-kal nőtt és a munkanélküliség 14%-ról 25%-ra emelkedett.

Az EU ezzel szemben mezőgazdaságának világpiaci versenyét nem engedi. A mezőgazdaság teljes mértékben elszigetelt és állami támogatásban részesül (magasabb árak és állami felvásárlás). A felesleget időnként dömpingáron értékesítik a világpiacra, ami jelentős kárt okoz a Harmadik Világ farmereinek. Ha azt akarjuk, hogy csökkenjen az Észak és Dél közötti szakadék, ezeket a kérdéseket is napirendre kell tűzni.

A helyhatóságok is nagyon fontos szerepet játszanak. A szakszervezetek hangsúlyosan követelik a politikusoktól, hogy szálljanak szembe az ideológiai alapú privatizációval és deregulációval. Nem volna helyes, ha az autonóm helyi önkormányzatokat belülről bomlasztanák szét. A kormánynak koordinátori és általános felügyeleti szervként jelentős szerepet kell játszania

ebben, mert csak így biztosítható, hogy az élet a falvakban, a városokban és a régiókban szociális és környezetvédelmi értelemben egyaránt elfogadható marad a jövőben is.

Az önkormányzati szolgáltatásokat nem lehet különböző profitcenterekre felbontani. A helyi politika és az önkormányzati igazgatás közügy és a demokráciában állami ellenőrzés alatt kell legyen. A gazdaság és a politika közötti szoros kapcsolat nélkül a helyi önkormányzat sorvadni kezd. Kell, hogy legyenek olyan területek, amelyek elegendő nyereséget hoznak ahhoz, hogy fedezzék a szociális vagy környezetvédelmi okok miatt indokolt veszteségeket. Az illetékeket és adókat úgy kell megállapítani, hogy azok szociális elemet is tartalmazzanak. A bevételeket, például az energiaellátásból származókat, a jövőben is az ingázók tömegközlekedésének támogatására kell felhasználni.

Ami a közszolgáltatások magánszektor általi finanszírozásának kisértését illeti, gyakran olcsóbb, ha a beruházásokat állami eszközökből finanszírozzák. A lízingszerződések és más magán eszközök alkalmazásának hívei sokat ígérnek, csak hogy be kellene bizonyítaniuk, hogy az ő módszereikkel pénz takarítható meg. A magánhitelek költségei és egy meghatározott nyereségráta hozzáadása alapján feltételezhető, hogy éppen az ellenkezője az igaz. A dolgok még rosszabbra fordulnának, ha az illetékeket és az adókat a magánprofit finanszírozására emelnék. A kiesett adóbevételeket is figyelembe kell venni a számítások során. Ha a privát tőke csak az állami monopóliumokat akarja átvenni, akkor az állami beszállítókat és személtéshozókat a közérdek védelmében nagyon szigorú politikai feltételekhez kell kötni.

Azon hatalmas összegek tekintetében, amelyek a szociális és környezeti károk felszámolásához szükségesek, például a volt NDK-ban, nem volna rossz, ha megvizsgálnánk, milyen módon

lehet bekapcsolni a magánszektor az állami feladatok ellátásába. Ez azonban nem jelenti az állami ellenőrzési funkció csökkentését. Új állami-magán partnerséget kellene kipróbálni. Az a fontos, hogy az önkormányzat visszavonhassa határozatát, ha azt akarja, és fenntarthassa magának a jogot, hogy biztosítsa, hogy az állami szerződéseket mindenki javára hajtsák végre.

A foglalkoztatottak közvetlenül érdekeltek az állami költségvetés bevételi és kiadási oldalában egyaránt, hiszen fontos számukra, hogy a terhek egyenlően oszoljanak el és a szociális juttatások és közszolgáltatások fennmaradjanak. Ahhoz, hogy a helyi önkormányzatok biztosabb anyagi alapokhoz jussanak, ki kell dolgozni egy olyan rendszert, amely a bevételek és a kiadások vonatkozásában egyaránt megfelel a szolidaritás alapelvének.

Az állami pénzügyek egyre mélyebbé váló válsága és a helyhatóságok finanszírozásának biztosításához szükségszerűen kialakítandó rendszer hátterében a szakszervezeteknek követelniük kell, hogy

- a helyi önkormányzatok pénzügyi önállósága megőrződjék és erősödjék,
- olyan utakat keressenek, amelyek a hosszú távú szükségletek kielégítő finanszírozását biztosítják,
- a helyi adókat megvédik a konjunkturális csúcsoktól és mélypontoktól, valamint a strukturális változásoktól,
- a helyi önkormányzati hivatal váljon az állami pénzügyi rendszer részévé.

Adópolitika

A szakszervezetek régóta követelik az igazságosabb adópolitikát és a nagyobb adóbevételeket azoktól, akik igazságos részüket mindaddig nem fizették be. A munkavállalók javát szolgálná, ha

a szakszervezetek nagyobb adóbevételt, szélesebb adóalapot és progresszívebb adópolitikát követelmének. A szakszervezetek azonban ne essenek abba a kísértésbe, hogy ezt a gazdagok megсарcolásának politikájának tekintsék. Ugyanazon alapelvek szerint, mint a fentiekben már említett nemzetközi Tobin-adó, nagy lehetőségek kínálkoznak egy igazságosabb, hatékonyabb és kevésbé kijátszható adópolitikára, ha bevezetnék a belföldi forgalmi adót.

Ez nem kevés szakszervezeti tag számára nehéz döntést jelent, hiszen az energia, a természetes erőforrások, a környezetvédelmi szempontból tarthatatlan tevékenységek és a magánszállítás stb. megadóztatását jelenthetné. Ez vitákat jelent továbbá az állam finanszírozásának módjáról, amit egyes tagszervezetek nehéznek vagy elfogadhatatlannak érezhetnek. Kétségkívül hatalmas társadalmi változásokat jelent és óriási harcokat az iparral. Lehetséges, hogy sok mindennek, például a társadalombiztosítás finanszírozási alapjainak a megváltoztatását is jelenti.

Egyes csoportok, például az angliai DEMOS igen radikális javaslatokat dolgoztak az adópolitikára, amelyeket a jobboldali politikusok szó szerint átvesszenek és az embereknek lényegesen aktívabb beleszólást adnak az adó kiszámításánál és felhasználásánál. A KSZI nem feltétlenül támogatja ezeket a javaslatokat, de arról van szó, hogy a mostani eljárás nem az egyetlen lehetséges módszer. Mielőtt a KSZI ezeket a javaslatokat támogatni vagy vizsgálni akarná, részletes hatásvizsgálatokat kell készítenie.

Ez nem is olyan könnyű, mint amilyennek látszik, és gondos felvilágosításra és kampányokra van szükség, ha azt akarjuk, hogy a munkánál továbbra is a szolidaritás álljon a középpontban. A szakszervezetek jogosan vannak felháborodva az állam-adósságok megnövekedésének mértéke miatt és ajánlatos, hogy

megnevezzék azokat – a devizaszpekulánsokat, az offshore-beruházókat, akik a nyereséget kivonják, a bankokat, amelyek a kamatokat manipulálják, a fegyverkereskedőket és a diktátorokat –, akik felelősek azért, hogy számos ország adót kénytelen emelni, hogy adósságait visszafizesse és közben túlzottan magas kamatokat fizet. Sajnálatos módon a terheket most kell cipelni, de a szakszervezetek gondoskodjanak arról, hogy a nyilvánosság tudjon róla, hogy kik okozták.

A KSZI egyik korábbi tanulmányában (FOCUS, 1994. 3. sz., 24–27. oldal) már foglalkoztunk azzal a kérdéssel, hogy némely kormány az „adókáosz” választotta. Azoknak az adóját csökkentették, akik a legjobb anyagi helyzetben vannak, főként a társadalmi adót csökkentették. A privatizációval eladták azon képességüket is, hogy pénzt és hitelt teremtsenek, ami általában a központi bank monopolfunkciója volt. Lazítottak a valutaspekulánsok ellenőrzésén. Ez az érv csak korlátozottan érvényes, hiszen a világgazdaság és a Bretton Woods-i intézmények és a hatalmas kormányok gyakran nem is hagytak nekik választási lehetőséget. Bizonyos országokban azért természetesen indokolt lehet megvizsgálni a legfontosabb pénzügyi-politikai intézkedések történetét.

Nemzetközi szinten nyomást kell gyakorolni, hogy a kormányok multinacionális vállalatokkal szembeni adópolitikáját koordinálják. Azon képességük, hogy az elszámolási árakat ők határozzák meg, jelentős termeléseket vagy szolgáltatásokat helyezzenek át a legalacsonyabb adót kirovó országokba és a nyereséget a „kellemes” országokba vigyék, azt jelenti, hogy a jogos állami bevételek jelentős részét vagy az „együttműködő” kormányoknak fizetik, vagy senkinek. Ez is jó példája annak, hogy hol nem várható semmilyen haladás hathatós nemzetközi együttműködés nélkül.

A szakszervezeteknek mindazonáltal nemcsak a multinacionálisok adóztatásának területével kell foglalkozniuk. Számos vállalat nagy létszámban foglalkoztat szakszervezeten kívüli munkavállalókat és közülük sokan befolyást gyakorolnak saját kormányukra, hogy az milyen munkajogot fogadtasson (vagy ne fogadjon) el. Némelyek viszont pozitív erőt is jelenthetnek egy-egy országban, hiszen a biztonságos és stabil működéshez állami infrastruktúrát, szociális szolgáltatásokat, szakembereket vagy nyílt információs és kommunikációs rendszereket igényelnek. Ez azt jelenti, hogy a munkavállalóknak úgy kell alakítaniuk saját szakszervezeteiket, hogy – ahol még nem épültek ki –, megfelelő stratégiák és struktúrák jöjjenek létre e vállalatokkal való kapcsolataikban. Ez a közszolgálat munkavállalóira annyiban vonatkozik, amilyen mértékben az állami szektort privatizálják.

Az állami szektor átalakítása

Hányszor mondták már, hogy a privatizációs és piacosság politikának, amit a közszolgálatra az elmúlt évtizedben általánosan katasztrofális következményekkel ráerőltettek, nincs alternatívája. A KSZI volt elnöke, Monika Wulf-Mathies a „A köz érdekében? Privatizáció és az állami szektor reformja” c. könyvhöz¹⁴ írt előszavában így fogalmazott:

Vannak alternatívák. Kell, hogy legyenek alternatívák. Ez a könyv arra tesz kísérletet, hogy a döntéshozókkal és a tanácsadókkal megértse: a dolgokat másként is rendezni lehet.

¹⁴ In the Public Interest? Privatisation and Public Sector reform. (A köz érdekében? Privatizáció és az állami szektor reformja). A KSZI megbízásából Brendan Martin által írt könyv, kiadó Zed Books, London, 1993.

A következő lépésben meg kell határozni, hogy miként lehet a dolgokat másként csinálni, hogyan lehet az állami szektor reformjához, a helyi feltételekhez igazított alternatív terveket kidolgozni, építve a közszolgálati munkavállalók és szakszervezeteik, az őket foglalkoztató szervezetek, állami szervek és mások gondolkodására és tapasztalataira? Erről van szó a közszolgálat átalakításáról szóló és a „Köz érdekében?” c. könyv folytatásának szánt munkában.

Reméljük, hogy sok országból kapunk példákat a közszolgálat hatékonyságának és minőségének javítására. Ezek a privatizáció és a piacosság demokratikus és igazságos alternatíváinak kidolgozásához járulhatnak hozzá. Lényeges azonban, hogy ezek jövőorientáltak legyenek és ne elavult struktúrákat és módszereket akarjanak újraéleszteni. A közszolgálat éthoszát is jobban ki kell fejteniük. Bizonyos értelemben ez a tanulmány arra szolgál, hogy anyagot gyűjtsünk egy ilyen nagyszabású tanulmányhoz, amely mint ilyen, folyamatos munkát jelent.

Az átalakított, újjászervezett állami szektor

A szakszervezeteknek kampányaik, lobbyzásuk, a tagok képzése és a nyilvánosság tájékoztatása során egy sor egymással összefüggő olyan témát kell hangsúlyozniuk, amelyek gyakran részletes kutatási programot igényelnek, ha a szakszervezetek megbízható alapokat alkarnak lerakni. E témák és kérdések sorába tartoznak az alábbiak:

1. A munkavállalók megkérdezése és bevonása: milyen eredményekre vezetett, amikor a legelső vonalban álló munkavállalókkal konzultáltak arról, hogy miként lehet a közszolgálat minőségét javítani, hatékonyságát emelni, és megszüntetni a pazarlást? Milyen kritériumok alapján lehet megkülönbö-

tetni a valódi konzultációt és az álkonzultációt? Mi a szerepe és a jelentősége a szakszervezetnek a munkavállalók független szócsöveként?

2. Demokrácia és beszámolási kötelezettség: mit jelent ez a közszolgáltatásban és milyen mechanizmusok segítségével jut kifejeződésre? Hogyan lehet a közszolgáltatások felhasználóit kollektív és egyénileg egyaránt bevonni a szolgáltatások alakításába és menedzselésébe?
3. Decentralizáció: Mennyiben járulhat hozzá a demokrácia elmélyítéséhez, valamint a helyi önkormányzatok, a felhasználók és a munkavállalók képességeinek fejlesztéséhez? Milyen kihívások keletkeztek a decentralizációs kezdeményezések hatására?
4. Esélyegyenlőség és kiválasztás: Vajon megfelelő rugalmassággal és kiválasztással össze lehet-e kapcsolni az átfogó és mindenki számára hozzáférhető szolgáltatásokat a sokszínű egyéni szükségletek kielégítésével? Mennyiben gondoskodik a közszolgálat a nők és a kisebbségek egyenjogúságának a biztosításáról?
5. Magas szinten képzettek foglalkoztatása: a kiválóan képzett közalkalmazottak szerepe a magas szintű szolgáltatások nyújtásában. A közszolgálati munkavállalók jogainak kialakítása és egyeztetése a szolgáltatások igénybevevőinek ill. a szélesebb társadalom jogaival.
6. Verseny. Vannak-e esetek, amikor a verseny és más piaci mechanizmusok hasznos szerepet játszanak a hatékonyság növelésében és a normák emelésében anélkül, hogy a foglalkoztatottakkal igazságtalanul és nem megfelelően bánnának? (A nem megfelelő bánásmód például az, amikor pályázatot írnak ki egy munkahelyre és az ott dolgozónak nem engedik meg, hogy maga is induljon.) Ha vannak ilyen esetek, hogyan sikerült ezt az eredményt elérni?
7. Magán- és vegyesgazdasági szektor: Mi a szerepe? A közszolgálatban a közvetlen foglalkoztatás-e az egyetlen lehetsé-

ges vagy minden esetben a lehető legjobb út? Milyen helyzetekben, milyen mechanizmusok segítségével és milyen biztonsággal végezték a magánszektor vagy a „tercier szektor” vállalkozói eredményesen és tartósan a közszolgáltatást? Milyen tényezők járultak hozzá a pozitív eredményekhez közös vállalatok, kihelyezés vagy az állami és magán együttműködés más formáinál? Mi a helyzet a dolgozói és menedzser-tulajdonnal és az MRP-programokkal?

8. A közszolgáltatások térítése: az adók és a lakossági illetékek szerepe. Az adóbeszedés és -kiadás során tapasztalható pazarlások megszüntetése.
9. Az állami szektor és a gazdaság: a közszolgálat és az állam beruházások hozzájárulása a nemzetgazdaságok szabályozásához. Az erős nemzetgazdaság az alapja a jó közszolgáltatásnak. A struktúraváltás szellemének elsajátítása és annak új, emberközpontú tartalommal való megtöltése.
10. Az állami felelősség mértéke és határai: milyen kritériumok határozzák meg a politikai döntéseket azoknak az elengedhetetlen szolgáltatásoknak a mértékéről, amelyeket az állam nyújt és mindenki számára hozzáférhetőek? Milyen következményekkel jár, ha az állam legfeljebb „biztonsági hálót” tart fenn átfogó közszolgálati és gondozó rendszerek helyett? Milyen szerepet játszanak a közszolgálatban és a gondozásban a civilszervezetek, a közhasznú társaságok és az önszervező szervezetek, amelyek függetlenek az államtól vagy attól támogatást kapnak? Miként lehet kiegyensúlyozni és összekötni a kollektív felelősséget és biztonságot az egyéni felelősséggel és képességfejlesztéssel?
11. A közszolgálat éthosza: milyen kritériumokra és átláthatóságot szolgáló intézkedésekre van szükség annak biztosításához, hogy az állami szektor érzékelhetően betartja az etikai magatartási normákat? Ezek közül melyeket lehet szóba hozni a bértárgyalásokon?

A pragmatikus eljárás fontosabb, mint az ideológia.

Vannak, akik érdekesnek tartják a vonatkoztatási pont módszert, azaz egy funkció vagy egy részfolyamat értékelési technikájának az összehasonlítását egy olyan szervezet funkciójával vagy részfolyamatával, amely köztudottan az adott funkció normáit meghatározó szervezet. Egészen addig, amíg az összehasonlítás tisztességes és ténylegesen az képezi a vizsgálat tárgyát, hogy hogyan és miért érik el a magas szintű normákat, s egyáltalán nem az a fontos, hogy a példaszerű munkát végző vállalkozás a magán- vagy az állami szektorban van-e. Ezért az állami pénzügyi hatóság összehasonlíthatja a saját pult mögötti munkáját egy biztosító társaság pult mögötti munkájával. A tevékenység kihelyezését vagy privatizálását nem kell mérlegelni.

A helyi önkormányzatok reformjával összefüggő problémák nemcsak a hivatal belügyei. Az igazgatási struktúrák új formáinak kipróbálása a társadalmi értékek és attitűdök megváltozása miatt válik szükségessé. Az állampolgár egyre kevésbé tűri, ha parancsolgatnak neki, még akkor sem, ha nem szabad elfelejteni, hogy a szabad piac diktátumaival szerzett tapasztalataik alapján hozták létre ezeket a kollektív intézményeket. A nyilvánosság számára azonban a „kormány” elvont fogalom, amelyet csak a helyi társadalom szintjén tapasztalnak meg, amikor a „hivatalnok”, vagyis a helyi önkormányzat tisztviselői és foglalkoztatottjai személyesítik meg. Az állampolgárok kritikája ellenük irányul. Amikor az emberek felkeresik a polgármesteri hivatalt, nem azt várják, hogy az autoriter állam megszélyesítője üljön az íróasztal túlsó oldalán, hanem szakembert igényelnek, aki meghallgatja a problémáikat és ellátja őket a kért tanáccsal. Ily módon a társadalmi-kulturális változások egyre inkább rákényszerítették a helyi hatóságokat arra, hogy változtassanak a magatartásukon.

Mivel a kormányokat látszólag csak az az egyetlen óhaj hajtja, hogy költségeket csökkentsenek, a szakszervezetek összeállították követeléseik listáját, amelyen az alábbiak találhatók:

- a szociálisan gyengék védelme,
- esélyt azoknak, akik profitálnak a modernizációból,
- közszolgáltatásokat és megfelelő életminőséget minden állampolgárnak.

Arról is gondoskodnunk kell, hogy az állam tevékenysége ne olyan különböző, egymástól független intézmények között oszoljon meg, amelyek csak a saját gazdasági sikerüket nézik, hiszen ez hosszú távon azzal járna, hogy az esélyegyenlőség megszűnne és nem kapna prioritást sem a környezet védelme, sem az iparpolitika.

Példaként a német ÖTV (Közszolgálati, szállítási és közlekedési szakszervezetek szövetsége „előfeltételeit” közöljük:

Szükség van garantált minimumokra ahhoz, hogy az ÖTV és a közalkalmazotti tanácsok aktívan részt vehessenek a struktúraváltás alakításában. Ezek körébe tartoznak:

1. Az ÖTV és a közalkalmazotti tanácsok részvételi lehetőségének garanciális biztosítása.
2. A munkahelyektől függő elbocsátásokról való lemondás.
3. A kollektív szerződések és a közszolgálati beleszólási/részvételi jogok minimális normaként való betartása.
4. Az állami megbízások és az állami ellenőrzés biztosítása magán jogi formáknál az állam tartós többségi részesedésével.
5. Az állami vállalatoknak és az igazgatás azon lehetőségének biztosítása, hogy részbeni vagy teljes privatizáció esetén versenyezzenek a magán szolgáltatókkal.¹⁵

¹⁵ Monika Wulf-Mathies nyilatkozata egy Németországban 1994. április 13-án megtartott szimpóziumon, amelynek témája a közszolgálat hatékonysága volt.

A jogi forma – állami vállalat, önkormányzati tulajdonú vállalat, közjogi intézmény, közhasznú szervezet, korlátozott felelősségű társaság vagy részvénytársaság – a szakszervezetek számára nem jelent dogmát, amíg a köz érdekét szolgáló szolgáltatások biztosítottak és az állam vagy az önkormányzat nem veszíti előjogaiból, és az állampolgárok és a közalkalmazottak érdekeit tiszteletben tartják és a többségi tulajdon állami kézben marad. A szakszervezetek célja az, hogy innovatív utakat találjanak a közszolgáltatnak a társadalmi változásokhoz való hozzáigazítására, nem pedig az, hogy az állami szektort a magánszektor váltsa fel.

Nemzetközi szinten is támogatni kell egy egyértelmű jövőképet arról, hogy mit képes tenni az állami szektor az állampolgárokért, mit kellene tennie és miként kezelje a közalkalmazottakat (a szakszervezeti jogokat illetően gyakran a nemzetközi köztisztviselőket számkönyölik ki a leginkább). A Német Szakszervezeti Szövetség (DGB) 1994-ben nyilatkozatban rögzítette egy európai közszolgáltatásra vonatkozó követeléseit.¹⁶ A nyilatkozat ismerteti, hogy európai (EU) szinten milyen nemzetek feletti közszolgáltatásra van szükség ahhoz, hogy az európai állampolgárok a Maastrichti Szerződés előnyeit valóban élvezhessék és utal arra, hogy a szakszervezeteket be kell vonni a szolgálatok végleges formáinak meghatározásába. A továbbiakban a DGB az alábbiakat követeli:

- magasan képezett és hatékony közszolgáltatást minden EU-tagállamban,
- valamennyi állampolgár bevonása az EU-n belüli közszolgálati szektor alakításába,
- megfelelő közszolgálati munkahelyek létesítése az EU-ban,

¹⁶ A DGB (Német Szakszervezeti Szövetség) beszámolója a helyi önkormányzatok finanszírozásáról, amelyet a DGB 1994-es kongresszusán fogadtak el.

- a munkavállalók és szakszervezeteik azon jogát, hogy az EU-n belüli közszolgálatok alakításában részt vehessenek.

A szociális fejlődésről szóló ENSZ-csúcstalálkozó utáni út

Ez a tanulmány kettős, bár egymással összefüggő céllal készült.

A KSZI 1994-es világkongresszusa határozott arról, hogy a KSZI dolgozzon ki egy alternatív gazdasági stratégiát, vagyis a kormányok többsége által támogatott modell alternatíváját. Ez ugyanis számos KSZI tagszervezet számára hasznos lehet a belső kampányokhoz, a képzési és szervezési munkához, a nyilvános lobbyzáshoz, valamint helyi és regionális viták kezdeményezéséhez mindarról, amit a közszolgálati szakszervezetek és tagjaik alternatív stratégiájaként javasolnak. A Tanulmány készítésében nemcsak a KSZI Állami szektor Munkabizottsága és a Titkárság vett részt, hanem nagyon sokan küldtek be javaslatokat és állásfoglalásokat.

Nagyon gyorsan kiderült, hogy a forrásokkal és a lehetőséggel való pazarlás volna, ha az anyagot pusztán a gazdasági stratégiára korlátoznánk, hiszen mindaz, amit a KSZI és annak tagszervezetei ezekről a témákról mondani tudnak, szorosan összefügg az állami szektor egyéb kérdéseivel: az állami szektor reformjával, az állami szektor hatékonyságával, az állam korszerű szerepvállalásával stb.

Másodszor pedig ismert volt, hogy az 1995. márciusára tervezett ENSZ szociális világtalálkozó számos olyan kérdéssel foglalkozik, amely rokon a tanulmány tartalmával, és amivel kapcsolatban a szakszervezeteknek lobbyzniuk kell saját kormányuknál. A világtalálkozó legfontosabb kérdései ezek voltak: a szegénység enyhítése és megszüntetése, a produktív foglalkoztatás ki-

szélesítése, a szociális integráció erősítése, a hátrányos helyzetű és marginalizált csoportok reintegrálása.

Ezért az alternatív stratégiát összefoglaló tanulmányunkat minden szervezetnek megküldtük, hogy megfelelően készülhessenek a világkonferenciára illetve az ENSZ rendezvénye után ennek felhasználásával dolgozhassanak tovább az állami szektor jövőbeni alakításán.

Mindazonáltal tudomásul kell venni, hogy a fórumok száma, amelyek a tanulmányt felhasználhatják, igen nagy: ILO, UNCTAD, az új világkereskedelmi szervezet, az egyes államok belső szociális és gazdasági vitái, nemzetközi szakszervezeti rendezvények stb.

Az, hogy a szakszervezetek hogyan és hol használják fel ezt a tanulmányt, nyilván országonként változik. Fontos azonban, hogy kiemeljük az ENSZ világkonferencia utáni munka során a szociális záradék, az ÉSZAK-DÉL kérdés, valamint a szociális programok témaköreit. Lényeges lehet a Hetek csúcstalálkozóin és az OECD berkeiben folytatott viták során is, hogy a nagyobb munkaerő-piaci rugalmasság iránti követelést semmissé tegyék. Nemzeti választások előtt vagy a költségvetési vitára készülve többet hozhat a konyhára, ha az erős állami szektor támogatásának szükségességéért szállunk sikra.

Nem szabad természetesen azt hinni, hogy a tanulmányunkban bemutatott pontok mindenre gyógyírt hozó szerek. A szakszervezetek tegyék egyértelművé, hogy a közszolgálati munkavállalók – a Nemzetközi Valuta Alappal, a Világbankkal és néhány nyugati, a dolgot igencsak leegyszerűsítő vezető politikussal ellentétben – tisztában vannak azzal, hogy nincs egyszerű és gyors megoldás. Az intézkedéseknek egész csomagját kell kidolgozni és elfogadtatni. A kockázat abban van, hogy a kormá-

nyokban az a benyomás keletkezik, mintha a receptek közül tetszés szerint válogathatnának. Közösön kell nyomást gyakorolnunk, hogy minden egyes intézkedés megvalósuljon, akkor is, ha a speciális körülmények folytán ez egyik országnak több cukrot, a másiknak több sót jelent.

A „választás” egyszerűen abból áll, hogy a kormánynak mennyivel kell többet tennie másoknál, hiszen nem azonos a kiindulási pont. A szakszervezetek tudatosítsák a tagjaikban és a nyilvánosságban egyaránt, hogy a korlátlan nemzeti szuverenitás és függetlenség eszméje a felsorolt témák egyike-másika esetében már elavult. A szakszervezeti mozgalom régtől fogva azt az álláspontot képviseli, hogy a munkavállalók többet profitálnak az internacionalizmusból, mint a nacionalizmusból.

Ez olyan szempont, amelyre Michel Hansenne ILO-főtitkár 1994-es beszámolójában teljes joggal hivatkozik. A munkanélküliség tendenciái és megoldásuk c. téma kapcsán megjegyzi: Ezek a tendenciák, amelyek nem tartják tiszteletben a nemzeti határokat, bizonyítják, hogy miért kell multinacionális és nemzetközi szintű megoldásokat keresnünk. Nincs olyan ország, amely képes volna egyedül megoldani ezeket a problémákat.

Bremet (i.m. 19. oldal) ugyanezt mondja, csak kicsit pesszimista felhanggal, amikor aláhúzza, hogy miért kell kampányolni a nemzetközi megoldások érdekében:

A munkavállalók számára nincsenek nemzeti megoldások. Globális szintű koordinált stratégiákra van szükség annak érdekében, hogy olyan világgazdasági növekedés kapjon támogatást, amely megakadályozza, hogy a Földet az árúk és szolgáltatások olyan tömege árasssa el, amelyek messze meghaladják azt, amit az emberek akarnak és meg tudnak

engedni maguknak. A fejlett ipari országok kormányai azonban olyan akut problémákkal küzdenek, hogy ilyen fajta együttműködés jelenleg valószínűtlennek tűnik.

E gondolkodásmódnak jó példája az EFTA országok pénzügy- és gazdasági miniszterei tanácskozására 1993 decemberében készített anyag.¹⁷ A szakszervezeti mozgalom ugyan nem érthet egyet a teljes dokumentummal, azonban el kell ismerni, hogy az többek között arra is kötelezi az EFTA országokat, hogy egy sor olyan komplex és átfogó eljárást vezessenek be, amelyek közül többet ez a tanulmány is követelésként megfogalmaz.

Ide tartozik a makrogazdasági politika: követelik az állami beruházásokat (néhányat a Delors-féle Könyv értelmében), az intenzívebb együttműködést európai szinten, a kereslethez igazodó makrogazdasági struktúrapolitikát stb. Az alapelvek némelyike összhangban van az OECD politikájával, amely ellen a szakszervezetek harcolnak, azt azonban el kell ismerni, hogy az EFTA országok, amikor leírják, hogy a problémáik megoldására mit tettek vagy kívánnak tenni, egyes esetekben a szakszervezetek komoly bevonása mellett szálltak síkra. És utalni kell arra is – hogy a szkeptikusoknak is tudomására jusson –, hogy az EFTA országok együttesen jobban átvészelték a recessziót, mint a többi ország legtöbbike és a leggyorsabban mutatták a fellendülés első jeleit, még akkor is, ha mindez nem volt fájdalommentes.

A munkaerőpiac reformjának szükségességére vonatkozó mindenfajta retorika ellenére a svéd kormány, amely nem a legprogresszívebb volt az EFTA-országok közül, maga állapította meg:

¹⁷ A munkanélküliség csökkentése nagyobb gazdasági növekedéssel és versenyképességgel. Az EFTA gazdasági és pénzügyminiszterinek képviselői és az EFTA Titkárság közös tanulmánya. EFTA dokumentum száma: 50/93, 1993. december 8.

A kismértékű béremelést tartalmazó, két évre szóló kollektív szerződések gyakorlatilag az egész munkaerőpiacot átfogták anélkül, hogy a kormány beavatkozott volna.

A munkavállalók tisztában vannak azzal, hogy mire van szükség országuk boldogulásához és, ha az állam hagyja őket, maguk is részesei lehetnek a megoldásnak. Ha nem ez történik és a dolgok rosszul alakulnak, akkor az azért lesz, mert a kormányok és a munkaadók szeretik kizárni a munkavállalókat.

Ha nincs egyéni választási lehetőség egy alternatív stratégia részei között, majdnem bizonyos, hogy a kormányok és a vállalkozók ott folytatják, ahol abbahagyták. A világgazdaságban egyetlen kormány sem tesz progresszív lépést, ha a kereskedelmi partnerei nem teszik ugyanezt. Az EFTA országok példája is utal erre. A logika a monetaristák és az OECD gazdasági szakemberei álmvilágának szertefoszlásáig vezető, lefelé futó spirál: egy olyan világban, ahol senkinek nincs munkája, hanem robothajók nagyon szabad kereskedelmet folytatnak olyan termékekkel, amelyeket a robotipar állított elő.

Végül emlékeztetünk arra, hogy e fejezet elején, amikor a szakszervezeti alternatívákat kezdtük ismertetni, felsoroltunk egy sor „előfeltételt”: ha a kormányok nem határozzák el, hogy a szakszervezeteket egyenrangú partnerként vonják be, a fenti választási lehetőségek mindegyike lehetséges. Ha azonban a kormányok úgy döntenek, hogy kizárják a szakszervezeteket és a munkavállalókat, akkor a jövő konfliktusokból áll majd és a vázolt lehetőségek semmissé válnak.

Az ÖTV 1993 júniusában tartott elnökségi ülésén Leo Kissler¹⁸ a következő megjegyzést tette:

¹⁸ Leo Kissler, Zukunft der öffentlichen Dienste unter finanzpolitischen Zwängen. (A közszolgáltatok jövője pénzügy-politikai kényszerek közepe.) 1993. június 23.

A munkavállalók és az állampolgárok koalíciója fontos előfeltétele a közszolgálat jövője eredményes alakításának. A közszolgálat munkavállalói és az állampolgárok munkahelyen belül és azon kívül egyaránt érdekeltek a jó minőségű szolgáltatásokban, az önmegvalósításban és a társadalmi elismerésben. Ezért a szakszervezeti kezdeményezésünk, amely szerint az igazgatás minősége és a munka minősége szervezetpolitikai szempontból összetartozik, helyes. Csak a sötét racionalizálási koncepciók akarják bemesélni, hogy úgy is lehet minőségileg jobb közszolgálatot elérni, hogy az ott dolgozó munkavállalók munkafeltételei közben nem javulnak.

A szakszervezetek aktívan sürgessék kormányaikat, hogy olyan cselekvési programot valósítsanak meg, amelyet mind a munkavállalók, mind az állampolgárok támogatnak. A szakszervezetek hallgassanak a saját tagságukra és próbálják meg a tagság hitét megerősíteni abban, hogy a munkavállalók és a szakszervezetek látnak előre vezető utat. A fentiekből sok minden nem új és nem egy esetben nemzeti szinten sok nyitott, ámde kis befolyású kormány el is fogadja ezeket. Ami új, az az erősödő tudat, hogy a fentiekben említett mechanizmusok közül soknak az esetében nincs koordinált együttműködés a kormányok között és teljesen hiányoznak a világszintű és nemzetközi intézményekből és eszközökből. Van világszintű problémánk helyi hatásokkal. Kell, hogy legyen világszintű megoldás, helyi részvétellel.